

Л. С. Семенюк

Історія української літератури (давня)

**Робоча навчальна програма
та навчально-методичні матеріали**

для студентів I курсу напряму підготовки «Філологія (українська мова та література)» денної форми навчання

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Інститут філології та журналістики
Кафедра української літератури

Л. С. Семенюк

Історія української літератури (давня)

Робоча навчальна програма
та навчально-методичні матеріали

для студентів I курсу напрямку підготовки «Філологія (українська мова та література)» денної форми навчання

Луцьк-2013

УДК 821.161.2'09(083.97)
ББК 83.3 (4 Укр) 4я73
С 30

*Рекомендовано до друку методичною радою
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Протокол № 4 від 19 грудня 2012 року*

Семенюк Л. С.

С 30 Історія української літератури (давня). Робоча навчальна програма та навчально-методичні матеріали (для студентів I курсу напряму підготовки «Філологія (українська мова та література)» денної форми навчання)/ Л. С. Семенюк. – Луцьк, 2013. – 55 с.

Розробник: Семенюк Л. С. – канд. філол. наук, доцент кафедри української літератури

Рецензент: Моклиця М. В. – докт. філол. наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У робочій навчальній програмі представлено історію української літератури від часу її зародження до кінця XVIII ст. Пропонується тематичний план лекційного курсу, зміст практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, схема оцінювання знань студентів та список рекомендованої літератури.

До програми додано ряд необхідних для засвоєння студентами навчально-методичних матеріалів: добірка художніх текстів для вивчення напам'ять та термінологічний словник.

Для викладачів та студентів-філологів I курсу напряму підготовки «Філологія (українська мова та література)» денної форми навчання.

УДК 821.161.2'09(083.97)
ББК 83.3 (4 Укр) 4я73

Семенюк Л. С., 2013
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2013

ЗМІСТ

1. Опис навчального курсу.....	5
2. Пояснювальна записка.....	5
3. Структура залікового кредиту курсу.....	7
4. Планування лекційного курсу.....	8
5. Методичні вказівки і тематика практичних занять, завдання для самостійної роботи.....	13
6. Завдання для модульного контролю.....	25
7. Індивідуальні науково-дослідні завдання.....	27
8. Питання для підсумкового контролю.....	28
9. Оцінювання.....	30
10. Художні тексти, рекомендовані для вивчення напам'ять.....	33
11. Термінологічний словник.....	41
12. Рекомендована література з курсу.....	52

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Напря́м, спеціально́сть, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Галузь знань: <i>0203 „Гуманітарні науки”</i> Напря́м підготовки: <i>6.020303 „Філологія (Українська мова та література)”</i> Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i>	Кількість кредитів, відповідних ECTS: <i>кількість кредитів – 3,5</i> Загальна кількість годин: <i>126 годин</i> Тип курсу: <i>обов’язкова</i> Рік підготовки: <i>1</i> Семестр: <i>1</i> Лекції: <i>58 години</i> Семінари: – Практичні: <i>18 годин</i> Самостійна робота: <i>30 годин</i> Індивідуальна робота: <i>20 годин</i> Модулів: <i>2</i> Змістових модулів: <i>3</i> Вид контролю: <i>екзамен</i>

2. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Давня українська література – початковий, найдавніший і найтриваліший період розвитку національного письменства, що заклав основи для формування літератури нового часу.

Пропонований курс покликаний з’ясувати важливі історико-культурні та літературно-естетичні проблеми українського літературного процесу XI – XVIII століть. У програмі простежується розвиток української літератури Середньовіччя, Ренесансу і Бароко у зв’язку з провідними тенденціями, стилями і напрямками відповідної епохи. В історико-культурному та естетичному аспектах представлені літературні портрети письменників й анонімні пам’ятки давньоукраїнської літератури. Звертається увага на особливості творення й функціонування давнього письменства, його жанрову, ідейно-тематичну та художню специфіку. Враховуються зв’язки курсу давньої української літератури з курсом українського літературознавства, історії України та історії філософії України, історії української культури.

Завдання курсу:

- дати студентам систематичні знання з української літератури від її початків до кінця XVIII ст.;
- розкрити особливості давньої літератури;
- простежити етапи її розвитку;

- висвітлити найбільш типові явища і факти літературного процесу XI – XVIII ст.;
- проаналізувати найвагоміші літературні твори;
- дати оцінку творчості найвідоміших українських письменників XI – XVIII ст.;
- показати гуманістичний пафос давньої літератури;
- розкрити її зв'язок з історичним та духовним буттям народу;
- простежити використання кращих здобутків давньої літератури в творчості письменників XIX – XX ст.

ВИМОГИ ДО ЗНАТЬ ТА УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Студенти повинні знати:

- основні етапи розвитку давньої української літератури, найважливіші факти літературного процесу;
- характерні риси епохи, відображені в літературних творах;
- найважливіші відомості про літературні напрями і стилі (середньовіччя, ренесанс, бароко);
- важливі біографічні відомості про письменників;
- ідейно-тематичну основу, проблематику, особливості композиції вивчених творів;
- місце і значення кожного твору в доробку письменника та в літературному процесі цього періоду;
- оцінку вивчених творів у літературно-критичних статтях;
- жанрову специфіку давнього письменства;
- значення давньої української літератури.

Студенти повинні вміти:

- аналізувати твір з урахуванням його художньої, естетичної, ідейної цілісності та авторської позиції;
- розкривати основну проблематику творів;
- складати доповідь або реферат (за кількома джерелами);
- з'ясовувати взаємозв'язок світогляду і творчості письменника;
- виявляти характерні ознаки середньовіччя, ренесансу і бароко;
- складати тези і конспект критичних праць.

Міжпредметні зв'язки:

Курс давньої української літератури виявляє зв'язки з курсами історії України, усної народної творчості, української культури.

3. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ КУРСУ

Тема	Кількість годин, відведених на:			
	лекції	пр. зан.	сам. роб.	інд. роб.
Змістовий модуль I. Українська література епохи Середньовіччя і Ренесансу				
Тема 1. Давня література в контексті українського літературного процесу	2			
Тема 2. Зародження української літератури	2			
Тема 3. Середньовіччя як культурно-історична епоха. Перекладна література на Русі	4			
Тема 4. Література раннього Середньовіччя	4			
Тема 5. Література зрілого Середньовіччя	2			
Тема 6. «Повість врем'яних літ»		2	3	2
Тема 7. «Слово о полку Ігоревім»		2	4	2
Тема 8. Українська література пізнього Середньовіччя: галицько-волинська доба	2			
Тема 9. Українська література пізнього Середньовіччя: литовсько-руська доба	2			
Тема 10. Епоха Ренесансу в Україні. Творчість українських латиномовних письменників-гуманістів	2			
Тема 11. Культурно-національне відродження кінця XVI – початку XVII ст.	2			
Тема 12. Українська полемічна література	4			
Тема 13. Життя і творчість Івана Вишенського		2	3	2
Змістовий модуль II. Українська література епохи Бароко: поетична творчість				
Тема14. Період Бароко в українській літературі. Поезія українського бароко: жанрові особливості та етапи розвитку	2			
Тема15. Становлення барокової поезії на західноукраїнських землях	4			
Тема 16. Формування барокової поезії в Києві	2			
Тема17. Розвинуте бароко в Україні. Розквіт барокової поезії в Києві	2			
Тема 18. Чернігівський осередок поетів другої половини XVII – поч. XVIII ст.	2			
Тема 19. Поетичний світ Лазаря Барановича		2	3	2
Тема 20. Вірші Івана Величковського і Климентія Зіновієва		2	3	2

Тема 21. Поезія на західноукраїнських землях. Життя і творчість Данила Братковського	2			
Тема 22. Основні тенденції літературного процесу XVIII ст. Розвиток поезії в період національного занепаду	2			
Тема 23. Лірична та бурлескно-травестійна поезія XVII – XVIII ст.	2			
Тема 24. Гумористично-сатиричні вірші XVIII ст.		2	3	2
Змістовий модуль III. Українська література епохи Бароко: драматургія і проза. Творчість Г. Сковороди				
Тема 25. Українська шкільна драматургія	2			
Тема 26. Анонімна драма “Милість Божа”		2	3	2
Тема 27. Інтермедія та вертепна драма	2			
Тема 28. Прозова література періоду Бароко	2			
Тема 29. Козацькі літописи	2			
Тема 30. Літопис Самійла Величка		2	4	2
Тема 31. Життя й філософія Г. Сковороди	2			
Тема 32. Поетична творчість Г. Сковороди	2			
Тема 33. Байки і притчі Г. Сковороди		2	4	2
Тема 34. Основні тенденції розвитку й значення давньої української літератури	2			2
Разом:	58	18	30	20

4. ПЛАНУВАННЯ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Українська література епохи Середньовіччя і Ренесансу

ТЕМА 1. Давня література в контексті українського літературного процесу (2 год.)

Місце давньої української літератури в історико-літературному процесі.

Особливості давньої літератури.

Історія вивчення української літератури XI – XVIII ст.

Проблема періодизації давнього письменства.

ТЕМА 2. Зародження української літератури (2 год.)

Передумови виникнення писемної літератури.

“Велесова книга” – найдавніша дохристиянська пам’ятка української писемності й літератури.

“Літопис Аскольда” – реконструйована рукописна пам’ятка IX ст.

ТЕМА 3. Епоха Середньовіччя в Україні. Перекладна література на Русі (4 год.)

Середньовіччя як культурно-історична епоха. Етапи розвитку середньовічної літератури.

Прийняття християнства і поширення книжності на Русі.

Перекладна література на Русі: джерела та специфіка.

Структура середньовічної перекладної літератури.

ТЕМА 4. Література раннього Середньовіччя (XI – поч. XII ст.) (4 год.)

Проблема національної приналежності киеворуської літературної спадщини.

Література XI – поч. XII ст. Ознаки монументального стилю.

Ораторсько-проповідницька проза. “Слово про закон і благодать” Іларіона Київського.

Житійна література. Княжі житія.

Паломницька проза. “Життя і ходіння Данила, Руської землі ігумена”.

Літописи як історико-літературні твори, їх специфіка. Початок київського літописання.

Учительна проза. “Повчання дітям” Володимира Мономаха.

ТЕМА 5. Література зрілого Середньовіччя (XII – сер. XIII ст.) (2 год.)

Література XII – сер. XIII ст. Ознаки орнаментального стилю.

Ораторсько-проповідницька проза. Творчість Кирила Туровського.

Учительна проза. Послання Климента Смолятича.

“Київський літопис” XII ст.

“Моління” Данила Заточника.

“Києво-Печерський патерик”.

ТЕМА 6. Література пізнього Середньовіччя: галицько-волинська доба (2 год.)

Період пізнього Середньовіччя в історії української духовної культури.

Література другої половини XIII – середини XIV ст. “Галицько-Волинський літопис”.

«Слово про погибель Руської землі».

Апокрифічне “Слово о Лазаревім воскресінні”.

Ораторсько-проповідницькі твори Серапіона Володимирського.

ТЕМА 7. Література пізнього Середньовіччя: литовсько-руська доба (2 год.)

Література другої половини XIV ст. – XV ст. Другий південнослов'янський вплив. Поширення стилю «плетіння слівес».

Літературна спадщина Кипріяна та Григорія Цамблака.

Паломницька проза Арсенія Селунського.

“Литовсько-руський літопис” XV ст.

Нові редакції “Києво-Печерського патерика”.

ТЕМА 8. Епоха Ренесансу в Україні. Творчість українських латиномовних письменників-гуманістів (2 год.)

Епоха Ренесансу в Україні, її характерні риси та ідейні течії.
Причини виникнення й особливості латиномовної літератури.
Наукова діяльність та літературна творчість Ю. Дрогобича.
“Пісні Павла Русина з Кросна”.
Поема С. Кленовича “Роксоланія”.
Полемічно-публіцистична творчість С. Оріховського.

ТЕМА 9. Культурно-національне відродження кінця XVI – початку XVII ст. (2 год.)

Історичні передумови культурно-національного відродження в Україні.
Поширення освітньої справи і братського руху.
Початок українського книгодрукування.
Переклади Біблії народною мовою. «Острозька Біблія» 1581 року та її культурно-освітнє значення.

ТЕМА 10. Українська полемічна література (4 год.)

Специфіка та культурно-історичні передумови виникнення полемічної літератури. Основні питання релігійної полеміки.
Провідні теми та проблеми творчості полемістів першого, доунійного періоду.
Проблематика полемічних творів другого періоду (після Берестейської унії).
«Тренос» Мелетія Смотрицького.
Полеміка 20-х років XVII ст. Пошуки шляхів розвитку православної церкви.

Змістовий модуль II. Українська література епохи Бароко: поетична творчість

ТЕМА 11. Період Бароко в Україні. Поезія українського бароко: жанрові особливості та етапи розвитку (2 год.)

Період Бароко в історії європейської культури.
Історичні умови розвитку українського письменства XVII – XVIII ст.
Особливості українського бароко.
Система жанрів давньої української поезії.
Етапи розвитку української барокової поезії.

ТЕМА 12. Становлення барокової поезії на західноукраїнських землях (4 год.)

Поява української шкільної поезії.
Поетична творчість діячів Острозького культурного осередку.
Віршування в інших осередках Волині кінця XVI – поч. XVII ст.
Літературна спадщина Луцького Хрестовоздвиженського братства.
Поезія членів Львівського культурно-освітнього осередку.
Явище польсько-української поезії на західних землях України.

ТЕМА 13. Формування барокової поезії в Києві (2 год.)

Початок київського віршування.

Культурно-освітня діяльність Києво-Печерського науково-літературного гуртка Єлисея Плетенецького.

“Візерунок цнот” Олександра Митури – перша поетична книга в Києві.

“Вірші на жалосний погреб ... Петра Конашевича-Сагайдачного” Касіяна Саковича.

Видавнича діяльність і поетична творчість Тарасія Земки.

Поема Хоми Євлевича “Лабіринт”.

ТЕМА 14. Розвинуте бароко в Україні. Розквіт барокової поезії в Києві (2 год.)

Освітня й культурна діяльність Петра Могили. Заснування Києво-Могилянського колегіуму й розквіт бароко в українській літературі.

Розвиток літературно-теоретичної думки в Україні. Латиномовні поетики і риторики.

Поезія Києво-Могилянського Атенею.

Творчість київських поетів кінця XVII – початку XVIII ст.

ТЕМА 15. Чернігівський осередок поетів другої половини XVII – початку XVIII ст. (2 год.)

Формування Чернігівського культурного осередку. Культурно-освітня діяльність Лазаря Барановича.

Коло Чернігівських поетів другої половини XVII ст. (сучасників Л. Барановича).

Чернігівські поети часу І. Максимовича (кінець XVI – поч. XVIII ст.).

ТЕМА 16. Поезія на західноукраїнських землях. Життя і творчість Данила Братковського (2 год.)

Життєвий подвиг Данила Братковського.

Філософські мотиви лірики поета.

Викривальний та громадсько-патріотичний пафос соціальної поезії Д.Братковського.

Тема родинно-побутових стосунків у віршах поета.

ТЕМА 17. Основні тенденції літературного процесу XVIII ст. Розвиток поезії в період національного занепаду (2 год.)

Історико-культурні умови розвитку літератури у XVIII ст.

Київські поети XVIII ст. Занепад літературного життя в Києві.

Рукописна традиція Чернігівського культурного осередку 40-50-х років XVIII ст.

Історична поезія XVIII ст. “Розмова Великої Росії з Малоросією” С. Дівовича.

Почаївський культурний осередок другої половини XVIII ст. Антологія української духовної поезії “Богогласник”.

ТЕМА 18. Лірична та бурлескно-травестійна поезія XVII – XVIII ст. (2 год.)

Рукописні збірники віршів і пісень. Елегійна та любовна лірика.
Соціальна природа мандрівних дяків.
Бурлескно-травестійні різдвяні й великодні вірші мандрівних студентів.
“Нищенські” вірші-орації мандрівних школярів.
Авторство творів. Причини занепаду дяківської літератури.

**Змістовий модуль III. Українська література епохи Бароко:
драматургія і проза. Творчість Г. Сковороди**

ТЕМА 19. Українська шкільна драматургія (2 год.)

Походження драматичного мистецтва.
Початок драматургії в Україні. Декламації і діалоги.
Жанрово-тематичні групи українських шкільних драм.
Етапи розвитку шкільної драматургії.

ТЕМА 20. Інтермедія та вертепна драма (2 год.)

Інтермедії як різновид драматичних дійств. Перші українські інтермедії до драми Я. Гаватовича.
“Трагедія руська” – зразок української інтермедії початку XVII ст.
Інтермедії Дернівського збірника.
Інтермедії до драм М. Довгалевського та Г. Кониського.
Вертепна драма як різновид шкільних драматичних дійств.

ТЕМА 21. Прозова література періоду Бароко (2 год.)

Нова ораторсько-проповідницька проза періоду Бароко. Творчість письменників-проповідників XVII – XVIII ст.
Паломницька література. “Мандри” В. Григоровича-Барського.
Розвиток житійної літератури в період Бароко. Нові видання “Києво-Печерського патерика”. Збірник “Четьї-Мінеї” Дмитра Туптала.

ТЕМА 22. Козацькі літописи (2 год.)

Козацькі літописи – самобутнє явище української історичної прози та історіографії.
Літопис Самовидця.
Літопис Григорія Грабянки.
“Історія русів” як підсумок козацько-старшинського літописання.

ТЕМА 23. Життя й філософія Григорія Сковороди (2 год.)

Місце Г. Сковороди в історії української духовності і культури.
Життєвий шлях та особистісний феномен письменника.
Філософське вчення Сковороди про дві натури і три світи. Місце Біблії у філософській системі мислителя.
Вчення Г. Сковороди про щастя людини і шляхи його досягнення.

ТЕМА 24. Поетична творчість Г. Сковороди(2 год.)

Поетична спадщина Г. Сковороди.

Жанрові особливості віршів Г. Сковороди.

Образ світу й мотиви шукання істинного щастя в поезії Г. Сковороди.

Новаторство Г. Сковороди як поета.

ТЕМА 25. Основні тенденції розвитку й значення давньої української літератури (2 год.)

Основні тенденції розвитку давньої української літератури.

Значення давньої літератури в історії української духовності.

5. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Запропоновані теми практичних занять є концептуальними і базовими для курсу історії української літератури XI – XVIII ст. Теми визначено таким чином, щоб студенти мали можливість оволодіти знаннями історико-літературного процесу в його безперервній цілісності. Практичні заняття покликані виробляти навички аналізу художніх текстів давнього письменства, засвоєння та розуміння наукової критичної літератури.

Відтак завдання курсу практичних занять спрямовані на те, щоб навчити студентів працювати самостійно і застосовувати набуті знання на практиці, зокрема при аналізі творів давнього письменства, їх жанрового та стильового спрямування, ідейно-художнього та образного наповнення.

Готуючись до практичних занять із давньої української літератури, студентам потрібно дотримуватися таких методичних рекомендацій:

1. Обов'язково ознайомитися з тими творами, які подано в плані практичного заняття. Курс давньої літератури досить специфічний через недостатнє ознайомлення студентів зі староукраїнською мовою, якою написана переважна більшість творів цієї епохи. Для кращого пізнання та осмислення творів давнини допускається читання текстів в перекладах сучасною українською мовою, хоча бажано звертатися і до оригінальних текстів, щоб уповні відчувати особливості мови і стилю автора.

2. Критичні джерела з курсу добиралися таким чином, щоб студенти ознайомилися і з класичним літературознавством, і з працями сучасних дослідників. Літературно-критичні й текстуальні джерела подаються за доступними для користування виданнями. Інші джерела, що передбачають поглиблене вивчення певної проблеми, виносяться до розділу рекомендованої літератури, що подається в кінці Програми. Пізнаючи концепції літературної критики, студенти повинні не втрачати власної думки, не потрапляти під вплив літературних критиків.

3. Готуючись до практичного заняття, студент обов'язково має ознайомитися з його планом, виконати всі завдання (усно або письмово). На занятті потрібно користуватися текстами творів, опрацьованими критичними джерелами, цитувати вивчені напам'ять уривки, виявляти знання основних термінів і понять.

ТЕМА 1. “Повість врем’яних літ”

1. Історія створення літопису, його редакції і списки. Проблема авторства твору.
2. Композиція літописного зведення. Вступ до слов’яно-руської історії та його значення в художній структурі твору. Народнопоетичні сюжети та мотиви твору.
3. “Повість врем’яних літ” – історична епопея Руської землі. Панорама політичного, духовно-релігійного, побутового життя на сторінках літопису.
4. Образи руських князів у творі. Втілення в них ідеї боротьби за єдність і могутність Русі, уславлення культурного будівництва, осуд княжих міжусобиць.
5. Жанрові, художньо-стильові й мовні особливості твору.
6. Значення “Повісті врем’яних літ”, використання сюжетів та мотивів твору українськими письменниками.

Художні тексти

- Літопис руський. За Іпатським списком / Пер. Л. Махновеця.– К.: Дніпро, 1989.– 591 с.
- Повість минулих літ / Переказ В. Близнеця.– К.: Веселка, 1982.– 226 с.
- Повість врем’яних літ. Літопис (за Іпатським списком) / Пер., післяслово та коментарі В. Яременка.– К.: Рад. письменник, 1990.– 558 с.

Дослідження

- Білоус П. “Повість минулих літ”: історія чи література? // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях. – 2004.– № 2.
- Власенко Н. Хто є автором “Повісті врем’яних літ” // Наука і суспільство. – 2002.– № 5–6.– С. 10–14.
- Денисенко А. Нестор-літописець // Київська старовина. – 1993. – № 1. – С. 36 – 38.
- Котляр М. Чорноризець Нестор та його “Повість минулих літ” // Повість минулих літ. Літопис / Переказ В. Близнеця. – К.: Веселка, 1996.– С. 268–284.
- Сліпушко О. Традиція руського літописання і “Повість врем’яних літ” // Сліпушко О. . Софія київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII ст.).– К.: Аконіт, 2002. – С. 254 – 266.
- Франко І. Композиція найдавнішого літописного зведення: “Повість временних літ” // Франко І. Збір. творів: У 50 т. Т. 37.– К.: Наук. думка, 1976.– С. 442–449.
- Франко І. Я. Найстаріші традиції Київської землі // Франко І. Збір. творів: У 50 т. Т. 39.– К.: Наук. думка, 1976.– С. 335–358.
- Шевчук В. Збережено навіки (Про “Повість врем’яних літ” та її авторів) // Шевчук В. Дорога в тисячу років. – К.: Рад. письменник, 1990.– С. 16–24.
- Яременко В. На замовлення вічності // Повість врем’яних літ. Літопис (За Іпатським списком).– К., 1990.

Завдання для самостійної роботи

1. Прочитати текст “Повісті врем’яних літ” за одним із запропонованих джерел.

2. Опрацювати матеріал підручника та пропонувані дослідження. Законспектувати статті І. Франка.

3. На основі рекомендованої літератури з'ясувати етапи творення літопису та його редакції.

4. За матеріалами статей Н. Власенка, М. Котляра, В. Шевчука та ін. підготувати повідомлення про авторів літопису.

5. Виписати із твору перелік сюжетів, що мають народнопоетичне походження.

6. Із тексту твору виписати цитати, що характеризують образи руських князів.

7. Виписати із тексту літопису афоризми, прислів'я та приказки.

8. Вивчити напам'ять уривок (див. перелік текстів напам'ять): від слів „І стала при ньому віра християнська...” до слів „...той веде бесіду з богом і наймудрішими мужами” (1 бал).

ТЕМА 2. “Слово о полку Ігоревім”

1. Історія відкриття “Слова о полку Ігоревім”, його публікація і наукове вивчення. Питання автентичності й національної приналежності пам'ятки.

2. Проблема авторства твору в сучасній науковій інтерпретації.

3. Історична основа твору. “Слово...” і літописні оповідання про Ігорів похід.

4. Композиція і зміст твору, його ідейні засади.

5. Система образів “Слова о полку Ігоревім”. Вагомість і актуальність образу Руської землі. Образи руських князів та символічні образи твору.

6. Жанрові особливості “Слова...”. Співвідношення в ньому книжного і фольклорного, ліричного й епічного. Поетичний характер “Слова ...” і його публіцистичні завдання (за М. Грушевським).

7. Переклади та переспіви “Слова...” в українській літературі.

Художні тексти

“Слово о полку Игоревъ” та його поетичні переклади і переспіви.— К., 1967. — 524 с.

Слово о полку Ігоревім / Пер. М. Рильського.— К., 1974.

Слово о полку Ігоревім / Упорядкув. та прим. О. Мишанича. — К., 1986.

Літописні оповіді про похід князя Ігоря / Укл., текстологічне дослідження та пер. В. Ю. Франчук. — К.: Наук. думка, 1988.— 191 с.

Дослідження

Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. Т. 2.— К., 1993.— С. 190–201.

Мишанич О. Нове про автора “Слова о полку Ігоревім” // Слово і час. — 1990.— № 6.— С. 54–55.

Мишанич О. Довкола “Слова ...”: Нова ревізія автентичності видатної пам'ятки // Літературна Україна.— 2001.— 30 серп.— С. 7. (Медієвістика.— О., 2002.— Вип. 3.— С. 6–19).

Охріменко П. Якому народові належить “Слово о полку Ігоревім”? // Березіль.— 1996.— № 7.— С. 153–167.

Охріменко П. Чи знаємо ми по імені автора “Слова ...”// Українська мова і література в школі.– 1990.– № 11.– С. 79–85.

Перетц В. “Слово о полку Ігоревім”: Пам’ятка феодальної України-Руси XII віку. Вступ. Текст. Коментар // Українська мова та література.– 2002.– Чис. 33.– С. 11–13.

Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). – Т.: Феміна, 1994 – С. 186 – 187.

Яценко Б. І ще про автентичність “Слова о полку Ігоревім” // Слово і Час.– 2003.– № 7.– С. 30–34.

Яценко Б. Ще раз про автора “Слова о полку Ігоревім”//Дивослово.– 2001.– № 5.– С. 7–9.

Завдання для самостійної роботи

1. Уважно прочитати “Слово о полку Ігоревім” (бажано – в оригіналі або в ритмізованому перекладі сучасною українською мовою).

2. Прочитати та законспектувати статтю О. Мишанича (“Довкола “Слова...””) або Б. Яценка (“І ще про автентичність...”). З’ясувати суть полеміки щодо автентичності пам’ятки.

3. Законспектувати статтю П. Охріменка (“Якому народові...”). Чітко виділити аргументи щодо приналежності “Слова ...” українському народові.

4. Законспектувати основні положення статей О. Мишанича (“Нове про автора...”), Б. Яценка (“Ще раз про автора...”) та П. Охріменка (“Чи знаємо ми ...”). Точку зору якого вченого ви підтримуєте?

5. Порівняти текст “Слова ...” з описом аналогічних подій в літописному оповіданні. Виписати помічені відмінності.

6. Законспектувати дослідження М. Грушевського про поетичний характер і публіцистичні завдання “Слова ...”. Звернути увагу на примітки до його праці в кінці тому.

7. Вивчити напам’ять уривки:

- від слів „Тоді Ігор глянув на світлеє сонце...” до слів „...або попити шоломом з Дону!”;
- від слів „Другого дня вельми рано...” до слів „...близ Дону великого”;
- від слів „Ярославе і всі внуки Всеслава!” до слів „...од землі Половецької!” (1 бал).

ТЕМА 3. Життя і творчість Івана Вишенського

1. Життєвий шлях Івана Вишенського. Роль Афону в його долі. Художня інтерпретація образу давнього письменника Іваном Франком.

2. Доля творчої спадщини Івана Вишенського. Історія створення “Книжиці”, її жанрова різноманітність.

3. Художнє осмислення євангельської історії у “Викритті диявола-світодержця”. Образ “голяка-странника”.

4. Ідейні засади та художня майстерність “Писання до всех обще, в Лядской земли живущих”.

5. Викриття ініціаторів унії, захист православної віри в “Посланні до єпископів”.

6. Особливості індивідуального стилю Івана Вишенського.

Художні тексти

Вишенський І. Твори / Пер. з книжної укр. мови В. Шевчука. – К.: Дніпро, 1986.– 247 с.

Давня українська література: Хрестоматія / За ред. М. Сулими. – К., 1996.– С. 241–255.

Українська література XIV – XVI ст. – К., 1988.– С. 306–368.

Франко І. Я. Іван Вишенський: Поема // Франко І. Збір. творів: У 50 т. Т. 3.– К., 1990.– С. 50–83.

Дослідження

Білоус П. Художність, закодована в образах: Послання Івана Вишенського “Викриття диявола-світодержця” // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях. – 2003.– № 4.– С. 37–40.

Вигодованець Н. І. Послання Івана Вишенського // Українська мова і література в школі. – 1974.– № 12. – С. 17 – 24.

Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1.– Л.: Світ, 1992.– С. 399–438.

Назарук М. Й. Гордість давнього письменства (До ознайомлення з полемічною літературою і творчістю І. Вишенського) // Українська мова і література в школі. – 1986.– № 8. – С.33 – 40.

Паславський І. “Писав мандрованець, якого звать Вишенським” // Дзвін. – 1991.– № 1.– С. 152–162.

Франко І. Я. Іван Вишенський, його час і письменницька діяльність // Франко І. Збір. творів: У 50 т.– Т. 28.– К.: Наук. думка, 1983.– С. 260–278.

Шевчук В. Мандрівничий, котрий розпікав людське сумління // Шевчук В. Дорога в тисячу років. – К.: Рад. письменник, 1990.– С. 68–82.

Завдання для самостійної роботи

1. Законспектувати основні положення праці І. Франка. Пригадати поему І. Франка “Іван Вишенський”.

2. За хрестоматією або окремим виданням опрацювати твори І.Вишенського: “Облічення диявола-світодержця”, “Послання до всіх обще, в Лядській землі живущих”, “Послання до єпископів”, особливу увагу звернути на художньо-стильові засоби й мову творів.

3. Опрацювати та законспектувати статті В. Шевчука, І. Паславського, П. Білоуса.

4. Виписати в робочий зошит риси індивідуального стилю письменника та цитати з творів для їх ілюстрації.

5. Вивчити напам'ять уривки:

– І. Франко, з праці „Іван Вишенський і його твори”: від слів „Перша і найвидатніша прикмета...” до слів „...такі прояви гарячого людського чуття гріхом”.

- „Послання до єпископів”: від слів „Покажіть мені, о ви, котрі згоду в’яжете...” до слів „...той самий образ Божий, що й ви...?” (1 бал).

ТЕМА 4. Поетичний світ Лазаря Барановича

1. Віхи життя та культурно-освітня діяльність Лазаря Барановича.
2. Релігійно-філософські мотиви лірики Лазаря Барановича. Тема віри, стосунків людини з Богом у віршах поета.
3. Вірші історичного характеру: а) про Руїну в Україні; б) про поляків і русинів, турків і татар; в) про козаків.
4. Морально-дидактичні вірші поета, утвердження в них християнських норм моралі.
5. Пейзажна лірика Л. Барановича. Релігійно-філософський підтекст пейзажних віршів.
6. Художня майстерність Лазаря Барановича як поета. Бароковий концептизм його поезії.

Художні тексти

Антологія української поезії: В 6 т. – Т.1: Українська дожовтнева поезія. – К.: Дніпро, 1984.– С. 164–180.

Давня українська література: Хрестоматія / За ред. М. Сулими. – К.: Рад. шк., 1992.– С. 281–283.

Українська література XVII ст. – К.: Наук. думка, 1987.– С. 294–303.

Дослідження

Макаров А. Світоч барокової культури // Слово і час. – 1993.– № 10.– С. 3 – 13.

Макаров А. Великий український оборонець миру і справедливості архиєпископ Лазар Баранович // Хроніка-2000.– 1999.– № 31–32.– С. 136–142.

Масол Л. М. Лазар Баранович: джерела духовності // Рідна школа. – 1993.– №11–12.– С. 10–15.

Радишевський Р. П. Бароковий концептизм поезії Лазаря Барановича // Українське літературне бароко. – К., 1987.– С. 156–177.

Рязанцева Т. Лазар Баранович – політик і письменник // Людина і світ. – 1997.– № 7.– С. 11–16.

Рязанцева Т. Тема стосунків Бога і людини у метафізичних поезіях Лазаря Барановича // Медієвістика: Зб. наук. статей. – О., 2000.– Вип. 2.– С. 76–84.

Шевчук В. Лазар Баранович як поет // Шевчук В. Муза роксоланська: У 2-х кн. – Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – К.: Либідь, 2005. – С. 136 – 137.

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомитися з поетичними творами Лазаря Барановича (за “Антологією” або зб. “Українська література XVII ст.”). Згрупувати вірші відповідно до плану практичного заняття. Назви віршів та окремі цитати вписати в робочий зошит.

2. Опрацювати та законспектувати статті А. Макарова, Т. Рязанцевої, В. Шевчука.

3. Уважно опрацювати статтю Р. Радшишевського “Бароковий концептизм...”. З’ясувати поняття “концепту” та його вияви в поезії Л.Барановича.

4. Вивчити напам’ять вірші: “Скрізь на Україні видно лиш руїни”, “Світ збурили грози на людській сльози”, “Про час для всього – доброго, злого” (1 бал).

ТЕМА 5. Вірші Івана Величковського і Климентія Зіновієва

1. Біографічні відомості про Івана Величковського. Обсяг його літературної спадщини.

2. Ідейно-художній зміст панегіричних віршів поета. Звернення до античної міфології, переосмислення євангельських образів і мотивів.

3. Основні мотиви віршової збірки “Зегар з полузегарком” (1690 р.). Ідея швидкоплинності і марнотності часу.

4. Думки І. Величковського про завдання та обов’язки поета і громадянина у передмові до збірки “Млеко” (1691 р.). І. Величковський як теоретик і практик курйозного віршування. Релігійна символіка у збірці “Млеко”.

5. Біографічні відомості про Климентія Зіновієва. Історія публікації його літературної спадщини.

6. Віршова збірка Климентія Зіновієва: новизна об’єктів зображення, гумористичні і сатиричні мотиви, дидактична спрямованість, фольклорні елементи у віршах.

7. Порівняльна характеристика творчості Івана Величковського і Климентія Зіновієва як типових представників “високого” і “низького” бароко.

Художні тексти

Антологія української поезії: У 6 т. – Т. 1: Українська доживтнева поезія. – К., 1984.

Величковський Іван. Твори / Вступ. статті С. І. Маслової, В. П. Колосової, В. І. Кречотня. – К.: Наук. думка, 1972.– 192 с.

Величковський Іван. Повне зібрання творів / Пер., вступна ст. та прим. В. О. Шевчука. – К.: Дніпро, 2004. – 192 с.

Климентій Зіновійв. Вірші. Приповіді посполиті. – К.: Наук. думка, 1971.– 392 с.

Українська література XVII ст. – К., 1987.– С. 312–329, 348–362.

Дослідження

Колосова В. П., Чепіга І. П. Визначна пам’ятка українського письменства // Зіновійв Климентій. Вірші. Приповіді посполиті.– К.: Наук. думка, 1971. – С. 10 – 12.

Колосова В. П., Кречотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського // Величковський І. Твори. – К., 1972.– С. 16–36.

Маслов С. Маловідомий український письменник кінця XVII – поч. XVIII ст. (До історії стилю бароко в давній українській літературі) // Величковський І. Твори. – К., 1972.– С. 5–15.

Перетц В. М. Вірші ером. Климентія Зіновієва сина // Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5 т. – Т. 1.– К., 1959.– С. 357–363.

Шевчук В. Климентій Зіновійв і його книга буття українського народу // Хроніка-2000.– 1994.– № 1–2.– С. 73–98.

Шевчук В. Іван Величковський та Києво-Чернігівська поетична школа другої пол. XVII ст. // Українська мова та література. – 2001.– Ч. 43.– С. 3–14.

Шолом Ф. Я. Соціальні елементи у віршах Климентія Зинов'єва // Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5 т. Т. 1.– С. 363–366.

Завдання для самостійної роботи

1. Уважно прочитати і законспектувати статті С. Маслова, В. Колосової і В. Кречотня, В. Шевчука (обидві), (тезисно).

2. Прочитати й осмислити “Передмову до читальника” (зб. “Млеко” І.Величковського). Див. коментар В. Шевчука.

3. Прочитати і прокоментувати вірші І. Величковського.

4. Вивчити напам'ять уривок із вірша “Поети про Дедала звіщають билиці” (від початку до слів “...Чи на крилі одному летітимеш сміло?”) (0,5 бала).

5. Прочитати вірші Климентія Зіновієва. Відповідь на питання 6-го плану ілюструвати цитатами з творів поета.

6. Вивчити напам'ять уривок із вірша “Про ратаїв, або про тих людей, що хліб вирощують” (від початку до слів “...хлібом наситити”) (0,5 бала).

7. Продумати усну відповідь на 7-ме питання плану.

ТЕМА 6. Гумористично-сатиричні вірші XVIII ст.

1. Соціально-політичні обставини виникнення жанру сатири. Дві групи сатиричних творів XVIII ст.

2. Гумористично-сатиричні вірші “Отець Негребецький”, “Пекельний Марко”, “Вірша про Кирика і ненажерливого попа”. Фольклорні та апокрифічні мотиви у творах.

3. Сатиричні твори соціально-політичного характеру: “Сатира 1764 р. К.Р.”, “Плач кийвських монахів”, “Доказательства Хама Данилея Кукси потомственні”. Зв'язок з реальною дійсністю, майстерність сатири.

4. Творча особистість та літературна спадщина І. Некрашевича: “Ісповідь”, “Замисл на попа”.

Художні тексти

Давній український гумор і сатира / Упорядкув. текст., вступ ст., прим. Л.Є. Махновця. – К., 1959.

Українська література XVIII ст. Поетична творчість. Драматичні твори. Прозові твори / Вступ. ст., упор. і примітки О. Мишанича.– К.: Наукова думка, 1983. – С. 185 – 257.

Дослідження

Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 2.– Л.: Світ, 1994.– С. 257–287.

Єфіменко П. Зразки викривальної сатири в Малоросії // Матеріали до вивчення української літератури: У 5 т. Т. 1.– К., 1959.– С. 540–543.

Кістяківська Н. Іван Некрашевич і його твори // Там само. – С. 587–599.

Мишанич О. Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість. – К.: Наук. думка, 1980 – С. 170 – 171, 180 – 182, 243 – 250.

Шевчук В. Іван Некрашевич, його вірші та діалоги // Шевчук В. Муза роксоланська: У 2-х кн. – Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. – К.: Либідь, 2005. – С. 608 – 616.

Шевчук М. Іван Некрашевич: думки ювілейні і не зовсім // Слово і час. – 1992.– № 10.– С. 28–32.

Шолом Ф. Я. Соціально-політична сатира та бурлескно-гумористичні вірші XVIII ст. // Там само. – С. 543–573.

Завдання для самостійної роботи

1. Уважно прочитати тексти, з'ясувати їх зв'язок з фольклором і тогочасною дійсністю. Звернути увагу засоби комізму у кожному з прочитаних творів.

2. У віршах першої групи знайти епізоди – описи раю й пекла. Поміркуйте, яке їх значення в контексті творів та які ідеї вони втілюють.

3. Опрацювати рекомендовану літературу. Законспектувати статті М.Возняка, Н. Кістяківської, М. Шевчук. Особливу увагу звернути на інтерпретацію творчості І. Некрашевича Мирославою Шевчук.

4. Вивчити напам'ять уривки із віршів:

- “Пекельний Марко”: від слів „Був собі козак Марко, ледар завзятий...” до слів „...Не було нікому спокою”; від слів „ У нас на тім світі усяк знає ...” до слів „... Та і пекла б нами не гатили!”;

- «Отець Негребецький»: від слів „Там-то весело у небесах, браття!” до слів „... Аж ми ся серце од всього радує ” (1 бал).

ТЕМА 7. Анонімна історична драма “Милість Божя”

1. Тема і джерела драми. Відмінність твору за ідейно-тематичним змістом від попередніх та сучасних йому шкільних драм. Питання про автора п'єси, його погляди і симпатії.

2. Композиція драми. Двоплановість сюжету. Відповідність побудови твору компонентам шкільної драми за теорією Ф. Прокоповича.

3. Образ Б. Хмельницького. Підтвердити погляди та риси характеру Хмельницького ілюстраціями з тексту драми.

4. Образ України у драмі. Проілюструвати цитатами з тексту.

5. Ідея драми. Навести уривки, які найбільш влучно виражають ідейне спрямування твору.

6. Мовно-стильові та художні особливості драми. Бароковий характер твору, символічні образи, персоніфікація та алегорія у творі. Проілюструвати прикладами.

Художні тести

Давня українська література: Хрестоматія / За ред. М. Сулими.– К., 1996.– С. 420–432.

Українська література XVIII ст. Поетична творчість. Драматичні твори. Прозові твори / Вступ. ст., упор. і примітки О. Мишанича.– К.: Наукова думка, 1983.– С. 306–324.

Дослідження

Грицай М. С. Українська драматургія XVII – XVIII ст.– К.: Вища шк., 1974.– С. 78–88.

Історія української літератури: У 8 т. Т. 1.– К., 1987.– С. 462–285, 480–494.

Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 2.– Л.: Світ, 1994.– С. 211–216.

Прокопович Ф. Про поетичне мистецтво // Прокопович Ф. Твори: У 3 т. – Т. 1.– К., 1979.– С. 339–353.

Франко І. Русько-український театр (Історичні обриси) // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – Т. 29.– К., 1981.– С. 293–336.

Працьовитий В. Образ Богдана Хмельницького у шкільній драмі “Милість Божія” // Сучасний погляд на літературу: Наук. зб.– К., 2001.– Вип. 5.– С. 7–21.

Шевчук В. Інокентій Нерунович. «Милість Божа» // Шевчук В. Муза роксоланська: У 2-х кн. – Кн. 2: Розвинене бароко. Пізне бароко. – К.: Либідь, 2005. – С. 483 – 487.

Завдання для самостійної роботи

1. Уважно прочитати твір (повністю). Виписати цитати для характеристики образів та ідейного спрямування драми.

2. Опрацювати рекомендовану літературу. Законспектувати статтю В.Працьовитого, дослідження М. Грицяя та М. Возняка.

3. З'ясувати залежність ідейного спрямування п'єси (особливо 5-ї дії) від політичного контексту.

4. Визначити бароковий характер твору на основі ознак барокової естетики.

5. Вивчити напам'ять монолог Богдана Хмельницького з 4-ї дії твору від слів „Не я виною свята...” до слів „...а золото і срібло веде до загину” (1 бал).

ТЕМА 8. Літопис Самійла Величка

1. Літопис Самійла Величка як монументальний історико-літературний твір. Відомості про автора літопису.

2. Історія створення літопису, його завдання й основні джерела (аналіз “Передмови до читача”).

3. Документальність літопису, місце в ньому художнього домислу.

4. Структура твору та аналіз ідейного змісту основних “сказань”. Принципи творення історичних осіб – Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Івана Сірка та ін. (аналіз прочитаних розділів твору за хрестоматією).

5. Суспільні погляди та політична орієнтація автора літопису.

6. Літопис Самійла Величка як антологія художніх творів різних авторів. “Новела про сатира” в контексті літопису.

7. Стиль і поетика літопису.

Художні тексти

Величко Самійло. Літопис: У 2 т. / Пер. В. Шевчука. – К.: Дніпро, 1991.

Давня українська література: Хрестоматія / За ред. М. Сулими. – К., 1996.– С. 469–496.

Українська література XVIII ст. Поетична творчість. Драматичні твори. Прозові твори / Вступ. ст., упор. і примітки О. Мишанича. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 479–527.

Дослідження

Крекотень В. Сказання про війни козацькі та його автор // Київ. – 1986.– № 10.– С. 110–111.

Соболь В. О. “Істинний Малої Русі син” та його заповіт Україні // Пам’ять століть.– 1999.– № 4.– С. 62–66.

Соболь В. Козацькі літописи. Літопис Самійла Величка // Дивослово. – 1996.– № 7.– С. 45–50.

Соболь В. Новела про сатира в контексті літопису Самійла Величка // Слово і час.– 1994.– № 4–5.– С. 5–10.

Соболь В. Епоха та її герої в літописі Самійла Величка // Слово і час. – 1995.– № 4.– С. 5 – 12.

Шевчук В. Самійло Величко та його літопис // Шевчук В. Дорога в тисячу років.– К.: Рад. письменник, 1990.– С. 184–208.

Завдання для самостійної роботи

1. Ознайомитися з виданням літопису в перекладі В. Шевчука (К., 1991). За хрестоматією давньої української літератури уважно прочитати передмову, розділи та “Новелу про сатира”. Виписати цитати для характеристики образів Б. Хмельницького та І. Сірка.

2. Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати статі В.Шевчука, В. Соболь (“Новела про сатира” і ще одну на вибір) та В.Крекотня.

3. Уважно прочитати й осмислити “Новелу про сатира”. З’ясувати ідейне спрямування твору та його значення в контексті літопису.

4. Вивчити напам’ять уривки з твору:

– З передмови до першого тому: від слів «Цікавому норову людському...» до слів «...знайдеться душа ваша»; від слів «І це був той край...» до слів «...славні предки наші!».

– З розділу II частини першої: від слів «Бог послав їм, як Мойсея...» до слів «...сподівану свободу...» (1 бал).

ТЕМА 9. Байки і притчі Григорія Сковороди

1. Історія створення збірки “Байки харківські”. Погляди Г. Сковороди на жанр байки (аналіз передмови до збірки).
2. Джерела сюжетів. Вплив античної і вітчизняної традицій на байки Сковороди; їх своєрідність.
3. Збірка “Байки харківські” як образне втілення головних засад філософії Г. Сковороди:
  - “сродна праця” як найбільша духовна потреба людини;
  - справжні та фальшиві людські цінності;
  - ідея побратимства, людських взаємин, дружби;
  - ідея простоти й елітарності.
4. Тема виховання у притчах Г. Сковороди (“Вдячний Еродій”, “Убогий Жайворонок”).

Художні тексти

Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. – К., 1983.

Сковорода Григорій. Твори: В 2 т. – К., 1961.

Сковорода Григорій. Твори: В 2 т. / Передм. О. Мишанича. – К., 1994.

Дослідження

Русова С. Виховні ідеї Г. С. Сковороди // Дивослово. – 1996. – № 8. – С. 42–45.

Косяченко В. Т. “Басни харьковския” Г. С. Сковороди і його традиції в українському байкарстві // Українське літературознавство. – Л.: Вища шк., 1975. – Вип. 25. – С. 62–67.

Мишанич О. Григорій Сковорода: Нариси життя і творчості. – К., 1994. – 48с.

Ласло-Куцюк М. Байки Сковороди і езопівська традиція // Ласло-Куцюк М. Велика традиція. – Бухарест, 1979. – С. 17 – 37.

Мостова Л. Жанротворча роль іносказання в байках Г. С. Сковороди // Медієвістика: Зб. наук. статей. – О., 2000. – Вип. 2. – С. 134–141.

Завдання для самостійної роботи

1. Прочитати байки і притчі Сковороди в оригіналі або в перекладі сучасною українською мовою.

2. Простудіювати передмову Г. Сковороди до збірки “Байки харківські”, виписати афористичні вислови.

3. Опрацювати рекомендовану літературу. Законспектувати праці С. Русової, М. Ласло-Куцюк, Л. Мостової.

4. Обґрунтуйте поділ творів на ідейно-тематичні групи (див. 3-тє питання плану). Відшукайте і тематично згрупуйте байки, в яких втілено ці чотири мотиви та ідеї (письмово). Які ще філософські проблеми можна виявити в байках Г. Сковороди?

5. Вивчити напам'ять вірші „Всякому городу нрав і права”, „De libertate” (1 бал).

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Завдання для підготовки до модульної контрольної роботи № 1 (20 балів макс.)

- I. Розкрити зміст теоретичних питань (2 питання, по 5 балів макс.):
1. Місце давньої української літератури в історико-літературному процесі.
  2. Хронологічні межі та проблема періодизації давнього письменства.
  3. Особливості давньої літератури.
  4. Передумови виникнення української літератури.
  5. Найдавніші дохристиянські пам'ятки української писемності і літератури.
  6. Середньовіччя як культурно-історична епоха. Етапи розвитку середньовічної літератури.
  7. Прийняття християнства і поширення книжності на Русі.
  8. Джерела та структура середньовічної перекладної літератури.
  9. Проблема національної приналежності киеворуської літературної спадщини.
  10. Література раннього Середньовіччя: стильові особливості, система жанрів, персоналії та пам'ятки.
  11. Література зрілого (високого) Середньовіччя: стильові особливості, система жанрів, персоналії та пам'ятки.
  12. Період пізнього середньовіччя в історії української духовної культури: особливості та етапи розвитку.
  13. Література галицько-волинської доби: стильові особливості, персоналії та пам'ятки.
  14. Література литовсько-руського періоду: стильові особливості, персоналії та пам'ятки.
  15. Епоха Ренесансу в Україні, її характерні риси та провідні течії.
  16. Українська латиномовна література Ренесансу: персоналії та пам'ятки.
  17. Культурно-освітній рух першого українського Відродження.
  18. Загальні тенденції літературного процесу кінця XVI – початку XVII ст.
  19. Специфіка та культурно-історичні передумови виникнення полемічної літератури в Україні.
  20. Проблематика творів українських письменників-полемістів.
- II. З'ясувати терміни і поняття (за термінологічним словником) (4 бали макс.).
- III. Виконати тестові завдання (6 балів макс.).

Завдання для підготовки до модульної контрольної роботи № 2 (20 балів макс.)

- I. Розкрити зміст теоретичних питань (2 питання, по 5 балів макс.):
1. Бароко як художньо-стильове явище. Специфіка літературного бароко в Україні.
  2. Поезія українського бароко: жанрові особливості та етапи розвитку.

3. Поява української шкільної поезії. Поетична творчість діячів Острозького культурного осередку.
  4. Віршування на Волині кінця XVI – початку XVII ст.
  5. Літературна спадщина Луцького Хрестовоздвиженського братства.
  6. Поезія членів Львівського культурного осередку кінця XVI – початку XVII ст. Явище польсько-української поезії на західноукраїнських землях.
  7. Формування барокової поезії в Києві. Поезія членів київського науково-літературного гуртка Єлисея Плетенецького.
  8. Освітня й культурна діяльність Петра Могили. Заснування Києво-Могилянського колегіуму й розквіт барокової поезії в Києві.
  9. Розвиток літературно-теоретичної думки в Україні в період Бароко. Латиномовні поетики і риторики.
  10. Поезія Києво-Могилянського Атенею.
  11. Київські поети другої половини XVII – початку XVIII ст.
  12. Чернігівський осередок поетів другої пол. XVII – початку XVIII ст.
  13. Життєвий подвиг і творча спадщина Данила Братковського.
  14. Особливості розвитку поезії у XVIII ст. Занепад Київського і Чернігівського культурних осередків.
  15. Почаївський культурний осередок другої половини XVIII ст. Антологія духовної поезії “Богогласник”.
  16. Характер історичної поезії XVIII ст. “Розмова Великоросії з Малоросією” С. Дівовича.
  17. Лірична поезія XVII – XVIII ст. Рукописні збірники віршів і пісень.
  18. Бурлескно-трагедійна поезія мандрівних школярів.
- II. З’ясувати терміни і поняття (за термінологічним словником) (4 бали макс.).
- III. Виконати тестові завдання (6 балів макс.).

**Завдання для підготовки до модульної контрольної роботи № 3
(20 балів макс.)**

- I. Розкрити зміст теоретичних питань (2 питання, по 5 балів макс.):
1. Походження драматичного мистецтва. Початок драматургії в Україні. Декламації і діалоги.
  2. Жанрово-тематичні групи українських шкільних драм.
  3. Етапи розвитку шкільної драматургії.
  4. Інтермедії як різновид драматичних дійств. Українські інтермедії XVII-XVIII ст.
  5. Вертепна драма як різновид шкільних драматичних дійств.
  6. Нова ораторсько-проповідницька проза періоду Бароко. Творчість письменників-проповідників XVII – XVIII ст.
  7. Паломницька література. “Мандри” В. Григоровича-Барського.
  8. Розвиток життєвої літератури в період Бароко. Нові видання “Києво-Печерського патерика”. Збірник “Четьї-Мінеї” Дмитра Туптала
  9. Козацькі літописи – самобутнє явище української історичної прози та історіографії. Літописи Самовидця та Григорія Граб’янки.
  10. “Історія русів” як підсумок козацько-старшинського літописання.

11. *Життєвий шлях та особистісний феномен Г. Сковороди.*
  12. *Філософське вчення Сковороди про дві натури і три світи. Місце Біблії у філософській системі мислителя.*
  13. *Вчення Г. Сковороди про щастя людини і шляхи його досягнення.*
  14. *Поетична спадщина Г. Сковороди. Жанрові особливості віршів поета.*
  15. *Образ світу й мотиви шукання істинного щастя в поезії Г. Сковороди.*
  16. *Новаторство Г. Сковороди як поета.*
  17. *Основні тенденції розвитку давньої української літератури.*
  18. *Значення давньої літератури в історії української духовності.*
- II. З'ясувати терміни і поняття (за термінологічним словником) (4 бали макс.).
- III. Виконати тестові завдання (6 балів макс.).

7. ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАУКОВО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Підготувати усне повідомлення про одного з маловідомих давньоукраїнських письменників.

Перелік давньоукраїнських письменників

Давид Андрієвич
Андрій Скульський
Петро Армашенко
Памво Беринда
Григорій Бутович
Олександр Бучинський-Яскольд
Віталій з Дубна
Стефан Вітинський
Іоанікій Волкович
Лаврентій Горка
Йоасаф Горленко
Захарій Дзюбаревич
Митрофан Довгалецький
Гаврило Дорофейович
Хома Євлевич
Тарасій Земка
Бартоломей і Симон Зиморовичі
Афанасій Кальнофойський
Леонтій Карпович
Семен Климовський
Михайло Козачинський
Григорій Кониський
Лаврентій Крщонович
Іван Максимович
Ігнатій Максимович
Олександр Митура
Дем'ян Наливайко
Інокентій Нерунович
Онуфрій

Іван Орновський
Мартин пашковський
Симон Пекалід
Єлисей Плетенецький
Симеон Полоцький
Петро Попович-Гученський
Софроній Почаський
Андрій Римша
Касіян Сакович
Симон Симонід
Герасим Смотрицький
Мелетій Смотрицький
Микита Соколовський
Антоній Стаховський
Кирило Транквіліон-Ставровецький
Дмитро Туптало
Іриней Фальківський
Стефан Яворський
Іларіон Ярошевицький
Семен Дівович
Ілля Турчиновський

Завдання передбачає роботу студента з науково-критичними джерелами, уміння їх опрацювати і систематизувати відповідно до поставленої проблеми. Студент повинен самостійно підібрати критичну літературу, опрацювати твори та підготувати стисле усне повідомлення про письменника. Перевірка ІНДЗ проводиться у формі колоквиуму, на якому студенти озвучують результати свого наукового пошуку.

8. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

I. Розкрити зміст теоретичних питань:

- 1. Місце давньої української літератури в історико-літературному процесі.*
- 2. Хронологічні межі та проблема періодизації давнього письменства.*
- 3. Особливості давньої літератури.*
- 4. Передумови виникнення української літератури.*
- 5. Найдавніші дохристиянські пам'ятки української писемності і літератури.*
- 6. Середньовіччя як культурно-історична епоха. Етапи розвитку середньовічної літератури.*
- 7. Прийняття християнства і поширення книжності на Русі.*
- 8. Джерела та структура середньовічної перекладної літератури.*
- 9. Проблема національної приналежності киеворуської літературної спадщини.*
- 10. Література раннього Середньовіччя: стилеві особливості, система жанрів, персоналії та пам'ятки.*

11. Література зрілого (високого) Середньовіччя: стильові особливості, система жанрів, персоналії та пам'ятки.
12. Період пізнього середньовіччя в історії української духовної культури: особливості та етапи розвитку.
13. Література галицько-волинської доби: стильові особливості, персоналії та пам'ятки.
14. Література литовсько-руського періоду: стильові особливості, персоналії та пам'ятки.
15. Епоха Ренесансу в Україні, її характерні риси та провідні течії.
16. Українська латиномовна література Ренесансу: персоналії та пам'ятки.
17. Культурно-освітній рух першого українського Відродження.
18. Загальні тенденції літературного процесу кінця XVI – початку XVII ст.
19. Специфіка та культурно-історичні передумови виникнення полемічної літератури в Україні.
20. Проблематика творів українських письменників-полемістів.
21. Бароко як художньо-стильове явище. Специфіка літературного бароко в Україні.
22. Поезія українського бароко: жанрові особливості та етапи розвитку.
23. Поява української шкільної поезії. Поетична творчість діячів Острозького культурного осередку.
24. Віршування на Волині кінця XVI – початку XVII ст.
25. Літературна спадщина Луцького Хрестовоздвиженського братства.
26. Поезія членів Львівського культурного осередку кінця XVI – початку XVII ст. Явище польсько-української поезії на західноукраїнських землях.
27. Формування барокової поезії в Києві. Поезія членів київського науково-літературного гуртка Єлисея Плетенецького.
28. Освітня й культурна діяльність Петра Могили. Заснування Києво-Могилянського колегіуму й розквіт барокової поезії в Києві.
29. Розвиток літературно-теоретичної думки в Україні в період Бароко. Латиномовні поетики і риторики.
30. Поезія Києво-Могилянського Атенею.
31. Київські поети другої половини XVII – початку XVIII ст.
32. Чернігівський осередок поетів другої пол. XVII – початку XVIII ст.
33. Життєвий подвиг і творча спадщина Данила Братковського.
34. Особливості розвитку поезії у XVIII ст. Занепад Київського і Чернігівського культурних осередків.
35. Почаївський культурний осередок другої половини XVIII ст. Антологія духовної поезії “Богогласник”.
36. Характер історичної поезії XVIII ст. “Розмова Великої Росії з Малоросією” С. Дідовича.
37. Лірична поезія XVII – XVIII ст. Рукописні збірники віршів і пісень.
38. Бурлескно-трагедійна поезія мандрівних школярів.
39. Походження драматичного мистецтва. Початок драматургії в Україні. Декламації і діалоги.

40. Жанрово-тематичні групи українських шкільних драм.
  41. Етапи розвитку шкільної драматургії.
  42. Інтермедії як різновид драматичних дійств. Українські інтермедії XVII-XVIII ст.
  43. Вертепна драма як різновид шкільних драматичних дійств.
  44. Нова ораторсько-проповідницька проза періоду Бароко. Творчість письменників-проповідників XVII – XVIII ст.
  45. Паломницька література. “Мандри” В. Григоровича-Барського.
  46. Розвиток житійної літератури в період Бароко. Нові видання “Києво-Печерського патерика”. Збірник “Четьї-Мінеї” Дмитра Туптала
  47. Козацькі літописи – самобутнє явище української історичної прози та історіографії. Літописи Самовидця та Григорія Граб’янки.
  48. “Історія русів” як підсумок козацько-старшинського літописання.
  49. Життєвий шлях та особистісний феномен Г. Сковороди.
  50. Філософське вчення Сковороди про дві натури і три світи. Місце Біблії у філософській системі мислителя.
  51. Вчення Г. Сковороди про щастя людини і шляхи його досягнення.
  52. Поетична спадщина Г. Сковороди. Жанрові особливості віршів поета.
  53. Образ світу й мотиви шукання істинного щастя в поезії Г. Сковороди.
  54. Новаторство Г. Сковороди як поета.
  55. Основні тенденції розвитку давньої української літератури.
  56. Значення давньої літератури в історії української духовності.
- II. З’ясувати терміни і поняття (за термінологічним словником).
- III. Виконати тестові завдання за матеріалами 3-х змістових модулів.

9. ОЦІНЮВАННЯ

Модуль 1 (поточне оцінювання на практичних заняттях та самостійна робота – 36 балів макс.)			Модуль 2 (ІНДЗ)	Модуль 3 Модульний контроль	Сума
Змістовий модуль I (практ. теми 1-3 – по 4 бали макс. за кожну тему)	Змістовий модуль II (практ. теми 4-6 – по 4 бали макс. за кожну тему)	Змістовий модуль III (практ. теми 7-9 – по 4 бали макс. за кожну тему)	4 бали макс.	ЗМ 1–Модульна контрольна робота – 20 б. макс. ЗМ 2 –Модульна контрольна робота – 20 б. макс. ЗМ 3 – Модульна контрольна робота – 20 б. макс.	100
12	12	12			

Методи і критерії оцінювання

Оцінювання знань та вмінь студента з навчальної дисципліни проводиться у **формі поточного, проміжного та підсумкового контролю**.

Поточний контроль оцінюється максимально у 40 балів (по 4 бали максимально за практичні заняття та самостійну роботу). Проміжний контроль оцінюється максимально у 60 балів (по 20 балів максимально за кожен із трьох модульних контрольних робіт). Окремо оцінюється індивідуальне науково-дослідне завдання (4 бали максимально). Максимальна сума усіх набраних балів – 100.

За підсумковий контроль у формі іспиту студент може отримати 60 балів максимально.

Поточний контроль проводиться на кожному практичному занятті у формі усних відповідей, перевірки виконання самостійної роботи та тестових завдань.

Основна форма поточного контролю – *усні відповіді студентів* на практичних заняттях. Максимальна кількість балів за усну відповідь студента на практичному занятті – 3 бали. Критерії оцінки усної відповіді студента такі:

3 бали – студент відмінно володіє матеріалом, опрацював усю рекомендовану науково-критичну літературу і вдало на неї посилається, володіє художнім текстом і доречно цитує його; дає правильні відповіді на поставлені викладачем додаткові питання.

2 бали – студент загалом добре володіє матеріалом підручника, опрацював рекомендовану критичну літературу, посилається на неї; знає художній текст, але недостатньо використовує його у своїй відповіді; на додаткові питання відповідає частково.

1 бали – відповідь студента задовільна, він непогано висвітлює матеріал підручника, рекомендовану критичну літературу опрацював частково, недостатньо володіє нею; художній текст знає поверхово, мало використовує його у своїй відповіді; не може відповісти на додаткові питання.

0 балів – студент не готовий до заняття.

Окрім усних відповідей, викладач у ході практичних занять використовує інші види контролю, а саме:

- тестові завдання;
- контроль за самостійною роботою студентів;
- перевірка текстів напам'ять.

Тестові завдання до практичних занять містять по 12 питань у кожному варіанті. Максимальна кількість балів за тестові завдання – 3.

На практичному занятті викладач контролює виконання студентами *самостійної роботи* (опрацювання художніх текстів та науково-критичних джерел). За самостійну роботу виставляється оцінка від 0 до 3-х балів залежно від повноти і якості виконання завдань самостійної роботи.

До кожного практичного заняття пропонуються також *уривки текстів для вивчення напам'ять*. Ця робота оцінюється в 1 бал максимально.

Перевірка знання студентами текстів проводиться як на практичних заняттях, так і індивідуально.

Кількість балів за поточний контроль визначається як сума балів, які студент отримав при оцінюванні практичних робіт, що входять до кожного зі змістових модулів. Загалом за поточний контроль студент може отримати максимально 36 балів.

Індивідуальне науково-дослідне завдання виконується у формі усного повідомлення про одного з маловідомих давньоукраїнських письменників. Оцінка ІНДЗ здійснюється за такими критеріями:

- науковість, аргументованість викладу;
- повнота висвітлення теми;
- використання класичних досліджень і сучасних літературознавчих праць;
- послідовність, логічність викладу;
- грамотність виступу.

Максимальна кількість балів за ІНДЗ – 4.

Проміжний контроль проводиться у формі модульної контрольної роботи, що включає тестування. На модульний контроль виносяться тільки питання лекційного курсу. За проміжний модульний контроль студент може отримати максимально 60 балів (по 20 балів максимально за кожну модульну контрольну роботу). Модульна контрольна робота передбачає розгорнуті відповіді на питання, знання термінології та виконання індивідуальних тестових завдань.

На основі результатів поточного і проміжного контролю студенту виставляється *підсумковий бал*. За умови, якщо студент не набрав 60 балів або набраний бал його не задовольняє, він має можливість повторного складання матеріалу модульних зрізів на іспиті. При цьому бали, які студент набрав у ході поточного контролю, зберігаються, а набрані в ході проміжного контролю впродовж семестру анулюються. Максимальна кількість балів, яку студент може отримати на іспиті – 60. Ці бали в сумі з балами, набраними в ході поточного контролю, складають підсумковий бал студента. Перелік питань до іспиту пропонується студентам завчасно. Питання до іспиту складаються на основі завдань модульних контрольних робіт.

Оцінка з дисципліни виставляється в екзаменаційну відомість та індивідуальний план студента за національною шкалою, за 100-бальною системою та за шкалою ESTS.

9. ХУДОЖНІ ТЕКСТИ, РЕКОМЕНДОВАНІ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАПАМ'ЯТЬ

„Повість врем'яних літ”:

[Про Ярослава Мудрого]:

І стала при ньому віра християнська плодитися і поширюватися,

І ченці-чорноризці помножуватися, монастирі й храми будуватися і возвеличуватися.

Любив Ярослав книги, читав їх часто і вдень, і вночі.

І зібрав скорописців багато, і перекладали вони з грецького на слов'янське письмо. Написали вони книг велику силу, ними навчаються віруючі люди і тішаються плодами глибокої мудрості.

Начебто один хтось зорав землю, а другий посіяв, а інші жнуть і споживають багату поживу, – так і тут: батько всього цього Володимир, він землю зорав і розпушив її, тобто просвітив християнством. А син же його Ярослав засіяв книжними словами, а ми тепер пожинаємо, приємлемо серцем книжну науку.

Велика-бо користь від навчання книжного. Книги – мов ріки, які наповнюють собою увесь світ; це джерело мудрості, в книгах – бездонна глибина; ми ними втішаємося в печалі, вони – узда для тіла і душі. В книгах – світило мудрості, а про мудрість сказано: люблячих мене – люблю, а хто дошукується мене – знайде благодать. І якщо старанно пошукати в книгах мудрості, то знайдеш велику втіху і користь для своєї душі. Бо той, хто часто читає книги, той веде бесіду з Богом і наймудрішими мужами.

*Повість минулих літ. Літопис. Переказ Віктора Близнеця.
– К.: Веселка, 1989. – С. 104 -105.*

„Слово о полку Ігоревім”:

Тоді Ігор глянув на світлеє сонце й побачив,
що воно тьмою всіх його воїв покрило.

І сказав ігор до дружини своєї:

„Браття і дружино!

Лучче ж би потятим бути,
аніж полоненим бути.

Тож всядемо, браття, на свої борзії коні
та на Дін синій поглянем”.

Спала князю на ум охота –
і жадоба спробувати Дону великого
знамення йому заступила.

„Хочу-бо, – сказав, –
списа полонити кінець поля Половецького,
з вами, русичі,
хочу голову свою положити
або попити шоломом з Дону!”

Слово о полку Ігоревім. Давньоруський текст і ритмічний переклад / Упор. та прим. О. Мишанича. – К.: Рад. письменник, 1986. – С. 11.

Другого дня вельми рано
кривавії зорі світ провіщають;
чорнії тучі з моря ідуть,
хотять прикрити чотири сонця,
а в них трепечуть блискавки синії.
Бути грому великому!
Іти дощу стрілами з Дону великого!
Отут списам поломитись,
Оотут шаблям пощербитись
об шоломи половецькїї
на ріці на Каялі,
близ Дону великого!

Там же. – С. 13-17.

Ярославе і всі внуки Всеслава!
Уже понизіте стяги свої,
вкладіте свої мечі затуплені:
ви-бо вже вискочили з дідівської слави!
Ви-бо своїми крамолами
почали наводити поганих
на землю Руськую,
на добро Всеслава.
З розбрату і постало насилля
од землі Половецької!

Там же. – С.41.

І. Франко, з праці „Іван Вишенський і його твори”:

Перша і найвидатніша прикмета характеру Вишенського – се живе чуття і жива фантазія, то єсть те, що становить поета, пропагандиста, агітатора. Вся натура його рветься до гарячої любові, сильної ненависті, глибокого пошанування; рівно душних, холодних відносин до людей чи ідей він не знає. Можлива річ, що іменно сей бік його натури, ся живість чуття була предметом його найтяжчої внутрішньої боротьби на Афоні, де аскетичне правило вважало всі такі прояви гарячого людського чуття гріхом.

Франко І. Іван Вишенський і його твори // Зібрання творів: У 50-ти т. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 30.

Іван Вишенський, „Послання до єпископів”:

Покажіть же мені, о ви, котрі згоду в’яжете, чи хтось із вас, будучи в мирському житті, виконав оті шість заповідей, узаконених Христом: тобто чи

голодних нагодував, чи голих одягнув, чи хворим послужив, чи темничників навідував? Чи не ваші милості ті шість заповідей не тільки потоптали в мирському чині, але й нині, начебто в духовнім перебуваючи, постійно топчете!

Чи не ваші милості голодних оголоднюєте і чините спраглими бідних підданих котрі носять той самий образ Божий, що й ви...?”

Пер. В. Шевчука // Давня українська література. Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими. – К.: Рад. школа, 1991. – С. 251.

Лазар Баранович

Про час для всього – доброго, злого

Є час для всього – мудрі так казали,
Які на світі добре все пізнали.
Час народитись, смертний час чатує,
Бог забере нас, Бог нас обдарує,
Час плачу, сміху, час будинки ставить,
Час їх валити, час мовчать, час править,
Час постить, їсти, спати час, кохати,
На все на світі треба час вий мати.
Як тобі, Боже, час ми повертаєм,
Час не марнуєм, а про себе дбаєм.
Час цей на добру вічність зверни, Боже,
Поки нам вічність думку не тривожить.

Пер. О. Кречотень // Давня українська література. Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими. – К.: Рад. школа, 1991. – С. 282.

Світ збурили грози на людській сльози

Пожалься, боже, що світ закурився –
Се ти за наші гріхи розгнівився.
Брат брату ворог, до батька синове
Не мають віри, бояться обмови.
Своєї тіні жахаються люди –
Гріхи се чинять, пануючи всюди.
Мерщій вдавайтесь усіц до покути!
Не бійтесь більше зловісної скрути!
Господь вам спокій, всім любий, поверне,
Лице ласкаве од вас не одверне.

Пер. В. Кречотень / Українська література XVII ст. / Вступ. ст., упор. і прим. В. Кречотня. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 299.

Скрізь на Україні видно лиш руїни

Як в морі човен хвилі хилитають,
Так Україну війни донимають.
Або і гірше! Човен в морі плава,
В крові Вкраїна. В чварах гине слава!
Над морем, Боже, пан ти і вітрами –
Дай, щоб затихли бурі поміж нами!

*Пер. В. Кречотень /Українська література XVII ст. /
Вступ. ст., упор. і прим. В. Кречотня. – К.: Наукова думка,
1987. – С. 301.*

Іван Величковський, [Вірші про Івана Самойловича]:

Поети про Дедала звіщають билиці:
Він, засланий за море, терпів у в'язниці,
У хитрім лабіринті, аж вибратись трудно.
Між плутаних проходів сидить було нудно,
Тож виготовив крила із різних матерій,
А що у лабіринті не знати де двері,
Вдягнув на себе крила, рвонувся з в'язниці
І полетів над морем, як роблять це птиці.
Наш світ також, як море, що широко грає,
Земля – в'язниця темна вигнанцям із раю.
Вітчизна справжня – небо! В палаци небесні
Нелегко завітати натурі тілесній.
Хто ж од землі захоче злетіти до неба,
Дедаловії крила приправити треба.
Ще кажуть: досить віри – і неба доскочать.
Промовлю: усі вірні собі те пророчать,
Але чи труп людини, питаю, літає?
Ні, без добра і віра порожня буває,
Дає крило нам віра, та звіснеє діло:
Чи на крилі одному летітимеш сміло?

*Пер. В. Шевчук //Давня українська література.
Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими.
– К.: Рад. школа, 1991. – С. 317.*

Климентій Зіновійв

Про ратаїв, або про тих людей, що хліб вирощують

Над усі ремесла це – річ кажу відому –
Хліборобство, вигідне світові усьому.
Бо хоч би хто срібло міг, золото робити,
А без хліба чи б хотів золото вкусити?
Хліб у змозі, кажуть-бо, й серце укріпити,

Як людині живота хлібом наситити.

Пер. О. Кречотень // Давня українська література. Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими. – К.: Рад. школа, 1996. – С. 362.

Пекельний Марко

Був собі козак Марко, ледар завзятий.
Батька й матір не поважав,
А все тільки пив та гуляв.
На вулицю до дівчат першим поспішався,
А у церкві посліднім заставався,
Щоб мерщій можна було втікати,
Як піп на вихід почне благословляти.
З чужими жінками женихався
Та старих людей цурався.
За його буйною головою
Не було нікому спокою.

Українська література XVIII ст. / Вступ. ст., упор. і прим. О. В. Мишанича. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 186.

Марко:

У нас на тім світі усяк знає,
Що душ чимало в пекло попадає.
А ніхто не знає, як тут у вас жити
І яку роботу треба вам робити.
От як я в вас наживуся
Та додому на той світ повернуся,
Тоді всі люди будуть знати,
Як вас з землі витуряти,
Щоб ви людей не губили
Та і пекла б нами не гатили!

Там же. – С. 190.

Отець Негребецький

Там-то весело у небесах, браття!
Такі палаци, що хата на хаті!
А так сіяє ясно, бо єсть свічок сила,
Як коли б наша корчма загоріла.
Іду в палаци, де боже мешкання –
Свята Параска просить на снідання,
Свята Кулина табаков частує –
Аж ми ся серце од всього радує.

Українська література XVIII ст. / Вступ. ст., упор. і прим. О. В. Мишанича. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 227.

Драма „Милість Божа”

Хмельницький:

Не я виною свята, не власна чеснота,
А наш творець, творитель – його це робота.
Отож свою подяку йому посилайте,
І дивну його милість до нас величайте!
Міцніше поміж себе у мирі живіте,
Над все взаємну дружбу в житті возлюбіте.
Бо речі і малії примножує згода,
І навпаки, великі вмаляє незгода.
Залізо добре важте, цінуйте над злото,
Без цього усе злото стає, як болото.
Що золото і срібло ляхам додавало,
Коли усе багатство залізо побрало?
Із срібних полумисків батьки в нас не їли,
І з золотих пугарів ніколи не пили,
Старались про залізо, залізо любили
І славу тим велику собі заслужили.
Ви тим шляхом ідіте, науку цю знайте,
Шукавши славу, гроші в ніщо завше майте.
Не славний, хто численні свої стада має,
А той, що супостата у пекло вганяє.
Такому лиш залізо сприяє єдине,
а золото і срібло веде до загину.

*Пер. В. Шевчук //Давня українська література.
Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими.
– К.: Рад. школа, 1991. – С. 432.*

Літопис Самійла Величка

З передмови до першого тому:

Цікавому норову людському не може нічого бути сподобнішого, ласкавий читальнику, як читати книги й дізнаватися про давні людські діяння та вчинки. Бо чи може у печалі щось швидше стати ліком, як той же книжковий, пильно й до речі вжитий, медикамент? Спізнав я те сам, коли мав скорботу; читаючи та слухаючи книжки і дізнаючись з них про всякі людські пригоди й біди, я вчився зносити терпляче і власні злигоди; покладався-бо на приказку – в терпінні вашім знайдеться душа ваша.

*Давня українська література. Хрестоматія/ Упорядк.,
передмова та комент. М. Сулими. – К.: Рад. школа, 1996. –
С. 527.*

І це був той край, який правдиво колись, уже шкодуючи за втратою його, називали й проголошували поляки раєм світу – був він перед війною

Хмельницького немовби друга обітована земля, , що кипіла молоком і медом. Бачив я, окрім того, в різних місцях багато людських кісток сухих і голих – їх покривало саме тільки небо. Я питав тоді себеб «Хто вони?». Надивився я того всього, що кажу, порожнього й мертвого, повболівав серцем і душею – бо ж зробилася пустою ця красна колись і переповнена всілякими благами земля, частка вітчизни нашої україно-малоросійської, і впали в незвідь поселці її, славні предки наші!

Там же. – С. 528.

З розділу II частини першої:

Бог послав їм, як Мойсея, людину на ймення Богдан Хмельницький і дав йому підставу й розум визволити від такої тяжкої кормиги лядської вільний малоросійський народ і віднайти йому сподівану свободу...

Там же. – С. 541.

Григорій Сковорода

Всякому місту – звичай і права (Пісня 10-та)

Всякому місту – звичай і права,
Всяка тримає свій ум голова.
В серця є власні любов і тепло,
Всякеє горло свій смак віднайшло.
Я ж у неволі нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім сій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевір!
Я ж у неволі нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Той безперервно стягає поля,
Сей іноземних заводить телят.
Ті на ловецтво готують собак,
В сих дім, як вулик, гуде від гуляк.
Я ж у неволі нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

Ладить юриста на смак свій права,
З диспуту учню тріщить голова,
Тих непокоїть Венерин Амур,
Всякому голову крутить свій дур.
В мене ж турботи тільки одні,
Як з ясним розумом вмерти мені.

Знаю, що смерть, як коса замашна,
Навіть царя не обійде вона,
Байдуже смерті, мужик то чи цар,
Все пожере, як солону пожар.
Хто ж бо зневажить страшну її сталь?
Той, в кого совість, як чистий кришталь...

*Пер. В. Шевчук //Давня українська література.
Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими.
– К.: Рад. школа, 1991. – С. 504.*

De libertate (Про свободу – лат.)

Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотее?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш – болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

*Пер. В. Шевчук //Давня українська література.
Хрестоматія/ Упорядк., передмова та комент. М. Сулими.
– К.: Рад. школа, 1991. – С. 507.*

11. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автентичний (грец. authentihos – справжній) – цілком вірогідний, дійсний. Автентичними вважають оригінальні, точні тексти художніх творів певних авторів.

Автограф (грец. autos – сам, grapho – пишу) – власноручний рукописний текст певного автора, первісний рукопис давнього часу.

Агіографія (від гр. агіос – святий, графо – пишу) – літературний жанр, призначений для розповіді про святого; життя святого.

Азбуковник – своєрідний довідник, у якому за алфавітним принципом розташовано певні повідомлення (наприклад, біблійна символіка).

Акафіст (грец. akathistos – несідальний (спів)) – гімн на честь Ісуса Христа, Богородиці чи святого, який виконували стоячи. Складався із зачину, 12 більших строф (ікосів) і 12 менших строф (кондаків), які чергувалися під час виконання.

Альманах (від лат. almanachus – збірник прогнозів) – літературний збірник, упорядкований за певною тематикою або жанрами («Ізборник», «Золотослов», «Маргарит», «Золотоструй»).

Ампліфікація (лат. amplifikatio – збільшення, прикрашання) – стилістичний прийом, який полягає у нагромадженні однакових тропів, однотипних виразів чи синтаксичних елементів з метою підсилення виразності художньої мови.

Анонім (грец. anonimos – той, що не має назви, безіменний) – автор, чие прізвище невідоме; твір без підпису автора.

Анонімний – невідомо ким написаний, не підписаний твір.

Антропоцентричність – людиномірність філософських досліджень, їхнє безпосереднє спрямування на людину, осмислення її сутності, призначення у світі та можливість досягнення щастя у звичайному житті.

Антипанегірики – пасквілі на тих чи інших діячів з-поміж козацької старшини, де яскраво відображаються соціальні суперечності.

Апокрифи (від гр. апокрифос – таємний, прихований) – оповідання легендарного характеру на біблійну тематику, що доповнювали або уточнювали Святе Письмо, але не увійшли у канонічний текст Біблії.

Апракос – текст Нового Заповіту.

Архетип (грец. arche – початок, typos – слід, відбиток) – прообраз, первісний образ, ідея, давній взірець колективної підсвідомості, який існує у пам'яті поколінь і може розгортатись в усній та писемній формі у вигляді символів.

Архієпископ – звання служителя релігійного культу, посереднє між єпископом та митрополитом, відповідає польському арцибіскупу.

Архієреї – вищі сановники (єпископи, архієпископи, митрополити, патріархи) у православній церкві.

Архімандрит – найвищий чернечий сан у православній церкві; титул настоятелів (ігуменів) великих чоловічих монастирів, а також ректорів духовних семінарій.

Арцибіскуп – католицький священник.

Аскеза (грец. аскезіс – вправа, подвиг) – світоглядна концепція, спосіб життя, який полягає у незвичайній стриманості, помірності, відмові від життєвих благ і насолод заради здобуття містичних знань і надприродної магічної сили.

Афоризм – (гр. aphorismos – визначення) – короткий влучний оригінальний вислів; узагальнене судження, виражене в лаконічній формі, подеколи несподівано парадоксальний.

Байка – коротке, переважно віршоване, алегоричне оповідання, в якому закладено дидактичний зміст.

Бароко (з італ. barocco – дивний, химерний) – напрям у мистецтві та літературі XVII – XVIII ст., художній системі якого властиві мінливість, поліфонічність, ускладненість форми, а також поєднання релігійних і світських мотивів, образів, контрасти, алегоризм та метафоричність.

Біблеїзм – вживане у художньому тексті слово чи вислів із Біблії.

Біблія (грец. biblia – книжка) – збірник релігійних і світських творів, які належать давньоєврейській та ранньохристиянській літературі.

Біскуп – римсько-католицький єпископ.

Богослужбові книги – книги, які містять правила та опис порядку богослужінь, а також тексти для них (требники, служебники, часослов, чиновник, триодь та інші).

Буколіка (гр. bukolikos – пастуший, сільський) – жанр античної поезії, в якому зображено ідеалізоване сільське життя на природі.

Бурлеск (іт. byrlesko – жарт) – вид комічної, пародійної поезії, у якій серйозний зміст викладено навмисно грубо, зниженою мовою, або про буденне йдеться піднесено.

Буфонада (італ. buffonata – блазнювання) – жартівлива, смішна вистава або манера гри (інтермедія, фарс, водевіль, побутова частина вертепної драми).

Вертеп (старослов. – печера) – народний ляльковий театр у двоповерховій “схриньці”, відкритій з одного боку для глядачів. Верхній ярус призначався для розігрування сюжетів релігійного характеру, нижній – для побутових інтермедій.

Відродження – культурно-історична епоха, для якої характерне відродження класичної античної культури, мистецтва та науки після їх “занепаду” в часи Середньовіччя.

Вінці – добірки пов’язаних змістом і адресатом молитовних епіграм, звернених до Ісуса Христа, Богородиці, “ангельських сил”, святих, царів та їхніх небесних патронів.

Геральдичні вірші – різновид емблематичної поезії, віршовані підписи під гербами знатних осіб, родів, організацій, що пояснювали символічні зображення (клейноти) гербів та прославляли тих, кому вони належали.

Гомілетика (грец. homileo – спілкування з людьми) – розділ курсу риторики, що розкривав теорію і практику складання та проголошення церковної проповіді.

Грамота – вид ділових документів X – XVII ст. у східних слов’ян.

Гротеск – тип художньої образності, заснований на парадоксі, карикатурному перебільшенні зображуваних рис людини або певних явищ.

Гуманізм (лат. *humanus* – людський, людяний) – ідейний напрям світської думки епохи Відродження, в системі якого провідне місце посідала людина.

Гумор – різновид комічного, відображення смішного, кумедного в життєвих явищах і людських характерах.

Двовір'я (дуалізм) – поєднання християнства з язичництвом або іншими віруваннями.

Декламація (лат. *deklamare* – вправлятися у красномовстві) – віршований твір, який виконували під час різдвяних чи великодніх свят.

Дескриптивні вірші – написи до зображень різних постатей християнського Олімпу та сцен євангельської історії.

Диякон – помічник єпископа або іншого священика у відправі церковної служби.

Діалог (грец. *dialogos* – бесіда, розмова) – віршований твір на релігійну чи історичну тематику, побудований за принципом розмови двох осіб).

Діаріуш (лат. *diario* – щоденний, пол. *diariusz* – щоденник, сімейна хроніка) – записи, зроблені певною особою про події свого зовнішнього та внутрішнього життя. Характерними особливостями цих записів є їх хронологічність та суб'єктивність.

Драма (грец. *drama* – дія) – 1. Літературний рід, твори якого побудовані у формі дії з використанням діалогічної мови і призначені для сценічного виконання. 2. Літературно-театральний твір серйозного, але не героїчного змісту (на відміну від трагедії).

Духовні вірші – релігійна лірика, яку створювали церковні діячі, а також учні шкіл, мандрівні дяки, лірники, адаптуючи книжні псалми і канти до розуміння пересічного читача.

Еклога (гр. *ekloge* – вибір) – різновид буколічної поезії, що будується за принципом діалогу між пастухами та пастушками. Як жанрова форма еклога близька до пасторалі, дещо відмінна від ідилії, адже змальовує переважно побутову сценку, в той час як ідилія спрямована на відтворення внутрішніх переживань автора чи ліричного героя.

Елегійний дистих – строфа в античній поезії, що складається з двовірша – гекзаметра у першому рядку та пентаметра у другому.

Елегія (грец. *elegos* – тужлива пісня, скарга) – жанр лірики медитативного, меланхолійного, почасти тужливого змісту, основною темою якого є сумні роздуми про долю, становище у суспільстві, стосунки між людьми.

Емблема (грец. *emblem* – вставка) – художній прийом у бароковому мистецтві, принцип барокового метафоризму, що полягає в унаочненні абстрактних понять, специфічній символізації (емблеми чеснот, правосуддя, релігійних цінностей тощо).

Епіграма (гр. *epigramma* – напис) – короткий віршований твір (від одного до тридцяти рядків), для якого характерна афористичність, сконцентрованість думки, гра слів, співзвуччя і повтори, влучність і дотепність.

Епістола (грец. epistole – лист) віршована – ліричний жанр, послання або лист у віршовій формі.

Епітафія (грец. epitaphios – надгробне слово) – надмогильний напис у віршах чи прозі.

Есхатологія (грец. eschatos – останній, кінцевий; logos – слово, вчення) – 1. Сукупність релігійних уявлень про кінець світу, кінцеву долю людини. 2. Літературні твори, написані під впливом цього вчення.

Етикетна поезія – вірші різних жанрів, що виголошувалися на урочистостях, писалися з приводу тих чи інших дат і подій, на честь видатних осіб.

Євангеліє (грец. euangelion – добра звістка) – жанрове визначення перших чотирьох книг Нового Завіту.

Єзуїти – члени чернечого католицького ордену “Товариство Ісуса”, створеного 1534 року для боротьби з інакомислячими.

Єпископ – вищий духовний чин у християнській церкві, архієрей.

Єресь (грец. haeresis – вибір) – 1. Вчення, що заперечує догми та організаційні форми панівної церкви, не виходячи при цьому за межі релігійного світогляду. 2. Відступ від загальноприйнятих поглядів, правил, положень. В Україні виникла у XIV – XV ст. унаслідок критичного ставлення до постулатів християнської віри та обрядовості.

Житіє – епічний повчальний твір із розвинутим сюжетом, побудованим на матеріалі біографії реальних або легендарних осіб, котрих християнська церква проголосила святими.

Ігумен – титул настоятеля чи управителя чоловічого монастиря.

Ієромонах – монах у чині священника.

Ієрарх – глава православної церкви в місті, князівстві або державі, головний єпископ.

Іконографічний канон – правила створення у літературному творі образу центрального героя, наділеного добродієм і покірністю Божій волі.

Інвектива (лат. invectiva (oratio) – лайлива (промова)) – різкий, гнівний виступ, який звинувачує когось або спрямований проти чого-небудь.

Інтермедія (лат. intermedius – проміжний, середній) – невеликий за обсягом розважальний драматичний твір переважно комічного характеру, який виконували між актами шкільної драми.

Іронія (грец. eironia, букв. – удавання) – насмішка у прихованій, удаваній формі.

Ісихазм (грец. hesychia – спокій, безмовність) – ідеологія православної церкви, релігійно-філософське вчення грецьких теологів про спосіб досягнення стану блаженного спілкування з Богом. Поширився в Україні завдяки посередництву Болгарії з другої половини XIV ст. Ісихазм, розглядаючи низку богословських категорій, великого значення приділяв людині, яку він ставив у центр земного світу. Це вчення стверджувало незбагненність Бога для людського розуму і неможливість виразити його в слові, що знайшло відгук у літературному стилі “плетення слів”.

Історичний вірш – вірш, у якому змальовано конкретні події минулого або осмислено історію загалом.

Історіографія – 1. Наука, що вивчає розвиток і нагромадження знань з історії суспільства, а також історичні джерела. 2. Сукупність історичних творів, що стосуються певного періоду або якої-небудь проблеми; історична бібліографія.

Казання – промова релігійно-повчального змісту, яка виголошується в церкві під час відправи.

Канон (лат. canon – правило, норма) – встановлене християнською церквою правило, яке не підлягає перевірці та сумнівам і повинно сприйматись як “богонатхненна” істина.

Канонізація – зарахування церквою до лику святих і введення культу нового святого.

Канонічний текст – текст, обов’язковий для користування у незмінному варіанті (наприклад, біблійний канонічний текст).

Кант (лат. cantus – спів, пісня) – вид давньої величальної пісні, яку виконував хор без музичного супроводу у святкові дні).

Кирилиця – абетка, що мала 43 літери: 24 – візантійського (грецького) алфавіту і 19 – для передавання фонетики слов’янських мов.

Козацькі літописи – історико-літературні твори, що виникли у козацькому середовищі і виражали його ідеологію, бачення історичних подій.

Класицизм – напрям у європейській літературі та мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст. Для класицизму характерна орієнтація на античну літературу, яка проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування.

Клірик – церковний служитель, член кліру – сукупності служителів релігійного культу в християнській церкві.

Компіляція (лат. compilatio – крадіжка, грабіж) – неоригінальна, несамостійна літературна чи наукова праця, заснована на запозиченні чужих творів; поширена в літописанні та збірниках.

Концептизм – 1) течія у європейській літературі бароко; 2) художній прийом у бароковій літературі, який полягає у парадоксальному зіставленні чи зіткненні двох або кількох образів (понять, ідей, думок), зв’язок між якими розкриває сутність предмета або явища з незвичного боку.

Культурно-історична епоха – умовно хронологічно окреслений період, у контексті якого певні художньо-естетичні й літературні тенденції народжуються, досягають найвищого рівня розвитку, себто стають визначальними і вершинними, і в результаті подальшої еволюції мистецтва слова вичерпують себе, трансформуються в інші, що є їх логічним продовженням або ж запереченням.

Курйозна поезія (фр. curieux – допитливий, цікавий) – неординарні за формою, вишукані поетичні твори, в яких перевагу надавали версифікаційній вигадливості, формальним прийомам (наприклад, акростиhi, фігурні вірші та ін.).

Латини – християни латинського віросповідання, католики, латиняни, латинники.

Лірика – рід художньої літератури, який виражає внутрішнє життя людини (переживання, враження, емоції, настрої), є суб’єктивним вираженням почуттів, ліричного Я.

Літописи – історико-літературні твори, в яких виклад історичних подій здійснюється за роками (літами) в їх хронологічній послідовності.

Літописне оповідання – розповідь, що спирається на факт (факти) і позначена розгалуженим сюжетом, авторською інтерпретацією певних подій.

Літургія (грец. leturgia – служіння) – християнське богослужіння.

Мандрівні дяки (“миркачі”, “пиворізи”, “бакаляри”, “бурсаки”, “волочашієся ченці”) – учні та студенти навчальних закладів України XVII – XVIII ст., вихідці з бідних родин, які під час канікул заробляли собі на прожиття “миркуванням” – проханням милостині. З цією метою вони складали гумористично-сатиричні вірші-травестії та орації, були творцями т. зв. “нищенських віршів”(про злиденне життя школярів), інтермедій та вертепної драми.

Манускрипт (лат. manuscriptum – рукою написане) – давній рукопис.

Мартиролог (грец. martyros – мученик, logos слово) – збірник оповідей про святих і мучеників, які зазнали гонінь у боротьбі за віру в перші століття християнства.

Медієвістика (лат. mediuvaerem – середньовіччя) – розділ літературознавства, який вивчає розвиток літератури середньовіччя.

Мемуари (лат. memoria – пам’ять) – жанр, близький до історичної прози, наукової біографії, документальних історичних нарисів, нотатки про події минулого, свідком чи учасником яких був автор.

Метафізична поезія – тематична група барокової поезії, для якої характерні посилені увага до філософських питань, проблем світопізнання, медитативний характер, абстрактність образів і міркувань, містицизм, схильність до інтелектуалізації.

Митрополит – вище звання християнських єпископів; друга особа, після патріарха, у православній церкві.

Мінея (грец. minea – місячний) **служебна (Часослов)** – хронологічно впорядковані тексти церковних відправ на кожен день місяця, серед яких особливе літературне значення мали поетичні та образні, емоційно навантажені тексти пісень.

Міраклъ (від лат. miraculum – чудо) – жанр середньовічної релігійно-повчальної драми, за основу якої бралися розповіді про чудеса святих.

Містерія (гр. mysterion – таїнство, таємний релігійний обряд на честь якогось божества) – західноєвропейська середньовічна релігійна драма на біблійний сюжет, яку розігрували на Різдво чи Великдень.

Містифікація (буквально «робити таємницю») – приховування авторства, видавання чужого твору за свій чи навпаки – приписування свого твору комусь іншому.

Мораліте (франц. moralitee, від moralis – моральний) – драматичний твір повчального характеру з алегоричними дійовими особами на морально-етичну тематику.

Монументальний стиль – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряму, індивідуальну манеру письменника. Для монументального стилю характерні економність стильових елементів, обмежена кількість художніх засобів, простота синтаксису, використання сталих форм, зосередження на змісті, його діловий виклад.

Новела – невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією.

Ода (гр. ode – пісня) – жанр лірики, вірш, написаний в урочисто-патетичній, піднесеній формі, присвячений видатним особам чи важливим подіям.

Ораторська (лат. orator, від ого – говорю) **проза** – церковне красномовство, оформлене у жанрі проповіді, призначене для проголошення (як елемент служби Божої) і читання (збірники проповідей).

Орація – мистецтво виголошування промов.

Орнаментальний стиль – сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напряму, індивідуальну манеру письменника. Для монументального стилю характерні такі ознаки: багатоплановість змісту, поєднання різних тем, відгалуження від основної теми, символічно-гармонічне зображення, використання різноманітних художніх засобів, яскравий синтаксис.

Ортодоксія – неухильне дотримання принципів певного учення, світогляду.

Палея – скорочений виклад старозавітної історії. В Україні були поширені історична Палея, Тлумачна Палея, Хронографічна Палея.

Паліндром (гр. palindromeo – біжу назад) – віртуозна віршова форма, в якій певне слово або віршовий рядок можна читати зліва направо і навпаки при збереженні змісту.

Паломник (прочанин або пілігрим) (від лат. peregrinus – мандрівник) – людина, яка здійснила мандрівку у Святі місця з метою духовного очищення.

Паломницька проза – твір, у якому паломник (мандрівник до святих місць) розповідав про побачене і почуте в далеких краях.

Памфлет – невеликий за обсягом літературний твір публіцистичного жанру на злободенну тему. Памфлет – твір тенденційний, призначений для прямого впливу на громадську думку. Його стилю притаманна яскрава афористичність, іронія, згущена до сарказму.

Пасквіль – образний памфлет, що спотворює факти, окарікатурує дійсність та опонентів.

Пам’ятка – літературний або мистецький твір, що репрезентує певну епоху і належить до культурного надбання етносу.

Панегірик (гр. panegyrikos logos – урочиста промова) – поетичний жанр, найхарактерніша ознака якого – прославлення та звеличення визначної події чи подвигів видатної людини, твір, написаний в урочистому тоні “високим” стилем.

Паремійник – старозавтний текст.

Пародія (грец. *parodia*, букв. – пісня навиворіт) – сатиричний або гумористичний твір, що імітує творчу манеру письменника чи окремого твору з метою його висміяти.

Пастораль (лат. *pastoralis* – пастуший) – жанр, який оснований на зображенні ідилічного сільського і пастушого життя на природі.

Патерик (гр. *paterikon*, від *pater* – батько) – збірник оповідань церковно-релігійного змісту про життя ченців певного монастиря.

Патристика (ораторсько-проповідницька проза) – твори святих отців церкви, писані на матеріалі Святого Письма у формі проповідей з морально-дидактичною або панегіричною метою.

Патріарх – у православній церкві титул духовної особи, що має найвищу владу.

Переклад – текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладений з однієї мови на іншу.

Переспів – вірш, написаний за мотивами поетичного твору іншого автора, з елементами, наближеними до перекладу, але відмінний від нього ритмічною структурою.

Плач («лямент», «тренос») – ліричний жанр оплакування, літературна стилізація голосіння з трагічного приводу.

Плетіння слів – стиль пізньосередньовічної літератури, один із різновидів емоційно-експресивного стилю, що поширився в Україні в результаті другого південнослов'янського впливу у XIV – XV ст. Для стилю П. с. притаманні підвищена емоційність, абстрагованість викладу, гіперболізація почуттів, посилена увага до внутрішнього світу людини.

Повідомлення – спосіб подачі матеріалу в літописі, лаконічний виклад (1-2 речення) факту, що містить часово-просторову інформацію.

Повчання – літературний жанр із виразною морально-дидактичною метою, яка розгортається у формі риторичних настанов, підкріплених авторитетними писемними джерелами.

Подвижник – людина, яка з релігійних мотивів піддає себе всіляким нестаткам або стражданням (пустельництво, відмова від благ земного життя), завдяки чому здійснює релігійно-моральний “подвиг” особливого служіння Богу і тим самим підносить себе до релігійної досконалості. Багатьох П. канонізовано християнською церквою як святих.

Поетика – навчальний теоретичний курс в освітніх закладах України XVII – XVIII ст., який містив основи літературно-теоретичних знань.

Полеміка – суперечка, зіткнення різних поглядів у процесі обговорення будь-яких питань.

Полемічна література – твори української, польської і білоруської літератури (послання, листи, трактати, памфлети), що з'явилися у другій половині XVI ст. у зв'язку із державною і релігійно-ідеологічною політикою Польщі і католицизму, спрямованою на полонізацію і окатоличення українського і білоруського народів.

Послання – різновид епістолярного жанру; твір, написаний у формі звернення до певної особи чи багатьох осіб, присвячений актуальним проблемам свого часу.

Преромантизм – сукупність ідейно-стильових тенденцій у європейській літературі другої половини XVIII ст. – початку XIX ст., які, не пориваючи із сентименталізмом, передбачали появу романтизму, поривали із культом розуму, притаманним класицизму та просвітництву.

Притча – повчально-алегорична оповідь, у якій фабула підпорядкована моралізаційній частині твору. На відміну від багатозначності тлумачення байки у притчі зосереджена певна дидактична ідея.

Пролог (грец. pro – передмова, logos – слово) – збірник стисло викладених житій святих, розташованих у календарному порядку відповідно до церковних свят (наприклад, “Синаксар”).

Проповідь (казання) – 1. Промова релігійно-повчального змісту, яка виголошується в церкві під час відправи. 2. Церковний літературно-ораторський жанр урочистого або повчального характеру. 3. Публіцистичний виступ на яку-небудь тему.

Протестант – особа, що сповідує протестантизм; прихильник протестантизму.

Протестантизм – одна із гілок християнства, що виникла у XIV – XV ст. та ґрунтується на перегляді усталених канонів і віросповідань.

Протограф (грец. protos – перший, grapho – пишу) – первісний текст, на який опираються пізніші списки та варіанти цього тексту.

Псалом (грец. psalmos – пісня) – пісня релігійного змісту.

Псалтир – збірник релігійних пісень та гімнів.

Псевдонім (грец. pseudonymos – несправжньо іменований) — вигадане ім'я, яким через певні причини підписують літературний твір.

Публіцистика – рід літератури, що висвітлює актуальні суспільно-політичні та інші проблеми сучасності.

Редакція (лат. redactus – приведення до ладу) твору – різновид тексту (варіант) літературного твору, який є результатом суттєвої зміни переписувачем оригіналу (обсягу, композиції, манери викладу).

Релігія – несумісні з науковим світосприйманням погляди та уявлення, в основі яких лежить віра в існування надприродних сил – богів, духів, душ, в їхнє панування над світом.

Ремінісценція (reminiscentia – згадка) – відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору.

Ренесанс – культурно-історична епоха, для якої характерне відродження класичної античної культури, мистецтва та науки після їх “занепаду” в часи Середньовіччя.

Реформація (лат. reformatio – поліпшення, перетворення) – релігійний рух другої половини XVI – першої половини XVII ст. у Західній та Центральній Європі, що набрав форми боротьби проти католицької церкви.

Риторика – 1. Наука красномовства, ораторське мистецтво. 2. Навчальний теоретичний курс в освітніх закладах України XVII – XVIII ст., в якому викладалась теорія красномовства. 3. Підручник із цього предмета.

Рококо – стиль у європейському мистецтві та літературі XVIII ст., якому властиві вишуканість, примхлива декоративність, уникання антитези; стиль розвинувся під впливом модифікації бароко.

Романс – сольна лірична пісня про кохання.

Рукопис – у первісному значенні – текст твору, написаний письменником (чи переписувачем) від руки. Цим терміном називають також оригінал твору.

Сатира (лат. *satira* – суміш, усяка всячина) – 1. Особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осудливому осміянні негативного. 2. Ліро-епічний жанр віршованої творчості із настановою на викривальне засудження сміхом суспільних явищ або моральних рис людей.

Світогляд – сукупність переконань, поглядів на оточення, життя, світ та різні сторони буття.

Священик – служитель релігійного культу, який має право здійснювати богослужіння і таїнства; особа, посередня між дияконом і єпископом.

Секуляризація (лат. *saecularis* – світський, нецерковний) – вивільнення художньої свідомості від релігійного світогляду, прагнення до світської тематики у змалюванні дійсності.

Сентенція (лат. *sententia* – думка, судження) – вислів афористичного змісту (див.: афоризм).

Середньовіччя – історична епоха, що охоплює час від падіння поганського (античного) язичницького світу до початку поширення ренесансних ідей. В українській культурі це період від кінця X до середини XV століть.

Силабічне (грец. *syllabe* – склад) віршування – система віршування, що характеризується рівною кількістю складів у рядках (11, 13), парним римуванням, наявністю цезури; поширена в українській поезії XVI – XVIII ст.

Силабо-тонічне (грец. *syllabe* – склад, *tonus* – тон) віршування – система віршування, якій властиве рівномірне чергування наголошених і ненаголошених складів у рядку, однакова кількість складів у римованих рядках.

Синаксар (Місяцеслов) – збірник житій.

Синкретизм – нерозчленованість, злитість, характерні для початкового, нерозвинутого стану будь-якого явища.

Сказання – розповідь про дійсні події, викладені образно, у художньому стилі.

Слово – у середньовічній літературі – один із жанрових різновидів проповідницької прози, що відзначався особливою поетичністю та ритмічністю вислову.

Список – рукописна копія певного твору, його варіант.

Стихир – церковна пісня; зазвичай це спів на мотиви спершу озвученого вірша із Псалтиря.

Топографія – різновид середньовічної перекладної літератури природничо-наукового змісту, що містив географічні і топографічні описи земель і країв.

Травестія (іт. travestire – перевдягати) – різновид жартівливої, бурлескної поезії, переробка серйозного, часто героїчного або біблійного, сюжету твору у твір комічного характеру.

Трагікомедія – драматичний твір, у якому поєднано елементи трагедії і комедії.

Традиція – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, культурні надбання, що склалися історично й передаються з покоління в покоління.

Трактат (лат. traktatus – розгляд, обговорення) – науково-теоретична праця, в якій аналізується складна проблема, всебічно аргументується нова концепція автора.

Тропар – молитовний урочистий спів на честь якого-небудь свята чи святого.

Уніати – прихильники унії (див. унія).

Унія – об'єднання, союз церков.

Учительна проза - різновид повчальної, дидактичної літератури.

Фацеція (лат. facetia – жарт, дотеп) – смішне коротке оповідання, побудоване на основі анекдоту з дотепною кінцівкою, створене бурлескним стилем.

Фігурний вірш (лат. figura – зовнішній вигляд, образ) – вірш, у якому синтезовано властивості звукових та візуальних мистецтв, втілені у винахідливій, переважно графічній, формі.

Філософський вірш – вірш, спрямований на філософське осмислення світу, вияв філософських поглядів ліричного героя.

Ходіння – жанр паломницької прози, у якому паломник розповідав про побачене і почуте під час мандрів.

Хроніка (грец. chronska – літопис) – твір середньовічної історіографії, в якому висвітлюються основні події всесвітньої історії, використовуються біблійні та античні міфи, фантастично-легендарний матеріал.

Хронограф (грец. chronos – час, grapho – пишу) – зведений огляд найважливіших історичних подій, зроблений на основі візантійських джерел та біблійних легенд.

Целібат – безшлюбність католицьких священників.

Часослов – православна церковна книга, яка містить тексти для богослужінь та молитов.

Чернець – особа, яка прийняла обряд постригу і дала обітницю вести аскетичне життя в монастирі згідно з монастирським статутом.

Четья Мінея – збірник життєписів святих, повчань та інших релігійних текстів на кожен день і місяць церковного календаря відповідно до служб пам'яті святих, що встановлені у православній церкві.

Шкільна драма – жанр драматичної літератури, який творили в Україні в XVII – XVIII ст. викладачі та студенти тогочасних шкіл та колегіумів.

Шкільний театр – театральна практика (написання сценаріїв, режисура, вистави) в українських школах XVII – XVIII ст.

Щоденник (журнал, діаріуш) – літературно-побутовий, мемуарно-автобіографічний жанр, складений на основі явищ реального життя конкретної людини.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА З КУРСУ

1. Антологія української поезії: В 6 т. Т. 1: Українська доживотнева поезія. Твори поетів XI – XVIII ст. – К.: Дніпро, 1984.– 454 с.
2. Аполлонова лютня. Київські поети XVII – XVIII ст./ Упоряд. та прим. В. Маслюка, В. Шевчука, В. Яременка. – К.: Молодь, 1982.– 311 с.
3. Білоус П. Історія української літератури XI – XVIII ст.: Навчальний посібник. – К.: Вид. центр «Академія», 2009. – 424 с.
4. Білоус П., Білоус О. Українська література XI – XVIII ст.: Навчальний посібник для самостійної роботи студента. – К.: Вид. центр «Академія», 2010. – 360 с.
5. Вишенський Іван. Григорій Сковорода. Рекомендаційний покажчик літератури. Склав В. Лучук. – Львів, 1970.
6. Возняк М. Історія української літератури: У 2 кн. – Кн. 1. – Львів: Світ, 1992; Кн. 2. – Львів: Світ, 1994.
7. Волинський П., Пільгук І., Поліщук Ф. Історія української літератури: Давня література. – К.: Вища школа, 1969.– 432 с.
8. Григорій Сковорода. Бібліографія.–Х.: Вид-во Харківського університету, 1968. – 179 с.
9. Грицай М. С., Микитась К. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література. – К.: Вища школа, 1978.– 415 с.
10. Грицай М. С., Микитась К. Л., Шолом Ф. Я. Давня українська література. – 2-ге вид. – К.: Вища школа, 1989.– 414 с.
11. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн.– К.: Либідь, 1993 – 1995.
12. Давня українська література: Хрестоматія/ Упоряд., передмова, коментарі М.М. Сулими.– К.: Освіта, 1991.– 576 с.; 2-ге вид. – К., 1992. – 576 с.; 3-тє вид. – К., 1994. – 672 с.; 4-тє вид. – К., 1998. – 655 с.
13. Давня українська література XI – XVIII ст. Твори / Упоряд. О. Сліпушко. – К.: Школа, 2005.
14. Два століття сквородіяни: бібліографічний довідник/ Укладачі: Л. Ушкалов, С. Вакуленко, А. Євтушенко. – Х.: Акта, 2002. – 528 с.
15. Єфремов С. О. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995.– 688 с.
16. Золоте слово: Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть: У 2-х кн. / За ред. В. Яременка.– К.: Аконтіт, 2002. – Кн. 1. – 784 с; Кн. 2. – 784 с.
17. Золотослов: Поетичний космос Давньої Русі. – К.: Дніпро, 1988.
18. Ісіченко Ігор, архієпископ. Історія української літератури: епоха Бароко (XVII – XVIII ст.). Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Львів: Святославець, 2011. – 568 с.
19. Історія давньої української літератури: Програма для філологічних факультетів університетів. – 14-тє вид. / Упор. П. М. Попов. – К.: Вища школа, 1972. – 65 с.

20. Історія української літератури: У 8 т. – К.: Наук. думка, 1967. – Т. 1 – 539 с.; Т. 2. – 483 с.
21. Історія української літератури: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1987. – Т. 1. – 631 с.
22. Історія української літератури X – XVIII ст.: Методичні матеріали для студентів заочного відділення філологічного факультету/ Укладачі Ю. А. Ісіченко, В. В. Яременко. – Х: ХДУ, 1989. – 66 с.
23. Костікова І. І., Приходько В. С. Бібліографічний покажчик праць, виданих в Україні в 1970 – 90-х роках по “Слово о полку Ігоревім”. – Х., 1999. – 44 с.
24. Макаров А. Світло українського бароко: Нариси. – К.: Мистецтво, 1994. – 288 с.
25. Марсове поле. Героїчна поезія на Україні (друга пол. XVII – поч. XIX століть). – К.: Молодь, 1989. – Кн. 1–2.
26. Марсове поле. Героїчна поезія на Україні. X – поч. XIX століть. – К.: Молодь, 2004. – 511 с.
27. Матеріали до вивчення історії української літератури: В 5 т. Посібник для філологічних факультетів університетів і педагогічних інститутів / Упор. О. І. Білецький, Ф. Я. Шолом. – К.: Рад. школа, 1959. – Т. 1. – 651 с.
28. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності. – К.: ВЦ «Просвіта», 2008. – 1064 с.
29. Новик О. Історія української літератури (давньої): Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
30. Пелешенко Ю. В. Українська література пізнього Середньовіччя (друга половина XIII – XV ст.): Джерела. Система жанрів. Духовні інтенції. – К.: ПЦ “Фоліант”, 2004. – 423 с.
31. Полек В. Г. Історія української літератури X – XVII ст.: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1994. – 144 с.
32. Полек В. Г. Історія української літератури XVIII ст. Частина перша. – Івано-Франківськ, 1999.
33. Сліпушко О. Софія київська. Українська література Середньовіччя: доба Київської Русі (X–XIII ст.). – К.: Аконт, 2002. – 400 с.
34. Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV – XVI століття) та в епоху Бароко (кінець XVI – XVIII століття) / Упорядники: В. Шевчук, В. Яременко: У 4 кн. – К.: Аконт, 2006.
35. Соболев В. З глибини віків: Вивчення давньої української літератури: Посібник для вчителя. – К.: Зодіак-ЕКО, 1995. – 192 с.
36. Тисяча років української суспільно-політичної думки: У 9 т., 14 кн. / Наук. ред. Т. Гунчак. – К., 2001.
37. Тисячоліття: Поетичний переклад України-Русі / Упор. та передмова М. Москаленка. – К.: Дніпро, 1995. – 693 с.
38. Українська література у портретах і довідках: Давня література – література XIX ст. Довідник / Ред. кол.: С. П. Денисюк, В. Г. Дончик, П. П. Кононенко та ін. – К.: Либідь, 2000. – 360 с.

39. Українська література XVIII ст. Поетична творчість. Драматичні твори. Прозові твори / Вступ. ст., упор. і примітки О. Мишанича. – К.: Наукова думка, 1983. – 694 с.
40. Українська література XVII ст.: Синкретична писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Упор., приміт. і вступна ст. В. І. Кречотня. – К.: Наукова думка, 1987. – 608 с.
41. Українська література XIV – XVI ст. Апокрифи. Агіографія. Паломницькі твори. Історіографічні твори. Полемічні твори. Перекладні повісті. Поетичні твори / Автор вступ. статті і ред. тому В. Микитась. – К.: Наук. думка, 1988. – 598 с.
42. Українська література XVI – XVIII ст. та інші слов'янські літератури: Зб. статей. – К.: Наук. думка, 1984. – 310 с.
43. Українська поезія XVI століття/ Упоряд., вступ ст. та приміт. В. В. Яременка. – К.: Рад. письменник, 1987. – 287 с.
44. Українська поезія. Кінець XVI – поч. XVII ст. / Упор. В. Колосова, В. Кречотень. – К.: Наук. думка, 1978. – 431 с.
45. Українська поезія XVII століття (перша половина): Антологія / Упор. В. Яременко. – К.: Рад. письменник, 1988. – 360 с.
46. Українська поезія: Середина XVII ст./ Упор., вступні статті та прим. В. І. Кречотня, М. М. Сулими. – К.: Наук. думка, 1992. – 680 с.
47. Українське літературне барокко: Зб. наук. праць / Відп. ред.. О. В. Мишанич. – К.: Наук. думка, 1987. – 301 с.
48. Українське бароко: Кер. проекту Д. Наливайко; наук. ред. Л. Ушкалов. – Харків: Акта, 2004. – Т 1. – 636 с.; Т. 2. – 411 с.
49. Українські письменники. Біо-бібліографічний словник: У 5-ти т./ Ред. кол.: О. І. Білецький та ін. – Т. 1: Давня українська література (XI – XVIII ст.). Уклад Л. Є. Махновець. – К.: Держлітвидав, 1960. – 980 с.
50. Ушкалов Л. З історії української літератури XVII – XVIII століть. – Харків: Акта, 1999. – 216 с.
51. Франко І. Історія української літератури. Часть перша: Від початків українського письменства до Івана Котляревського // Франко І. Збір. творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 40. – С. 7–370.
52. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. // Франко І. Збір. творів: У 50 т. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 194 - 470.
53. Хрестоматія давньої української літератури (до кінця XVIII ст.) / Упоряд. акад. О. І. Білецький. – 3-тє вид., доп. – К.: Рад. школа, 1967. – 783 с.
54. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. – Т.: Феміна, 1994. – 480 с.
55. Чижевський Д. Український літературний барокко: Нариси / Підгот. тексту та мовна ред. Л. Ушкалова. – Х.: Акта, 2003. – 460 с.
56. Чижевський Д. Українське літературне барокко: Вибрані праці з давньої літератури. – К.: Обереги, 2003. – 576 с.
57. Шевчук В. Муза Роксоланська. Українська література XVI – XVIII століть: У 2-х кн. – Кн. 1.: Ренесанс. Раннє барокко. – К.: Либідь, 2004. – 400 с.; Кн. 2.: Розвинене барокко. Пізнє барокко. – К.: Либідь, 2005. – 728 с.

Навчально-методичне видання

Семенюк Лариса Степанівна

Історія української літератури (давня)

Робоча навчальна програма
та навчально-методичні матеріали

для студентів I курсу напряму підготовки «Філологія (українська мова та література)» денної форми навчання